

O ČASNIKARSKI SLOVENŠČINI

S časnikarskim jezikom je v zvezi vprašanje slovenskega pismenega jezika. Časniki nam rešujejo vprašanje slovenskega jezika v smislu starih ilircev, ki so želeli, naj bi se slovenščina polagoma opuščala in nadomestila s srbohrvaščino, slovenski jezik pa naj bi ostal samo še za ljudsko rabo. Niso si mislili stari ilirci, da bodo njih želje uresničevali časnikarji in da bodo dosegli mnogo tega, o čemer so oni sanjali. Časnikarski jezik je že opustil močne plasti slov. besednega zaklada, mnogo slovenskih oblik in skladnih posebnosti. Vsako desetletje izgubimo nekaj slovenskih besed in jih nadomestimo s srbskohrvatskimi ali tistimi ruskimi in češkimi, ki si jih je izposodila srbohrvaščina. To se godi podzavestno, brez vidnega prehoda, tako da izobraženec misli, da govori slovensko, v resnici pa rabi srbohrvatske besede. Časnikarski jezik se je odmaknil od slovenščine mnogo dalje, kakor se je v anketi, ki jo je glede opustitve slov. jezika razpisala goriška Veda l. 1912., izrekla celo večina Srbov in Hrvatov. Časniki so nezavestno in brez hrupa že davno storili to, kar so šele l. 1913. želeli nekateri jugoslovenci kakor dr. Jos. Serbec, Miha Vošnjak in dr. Ilešič: naj bi slovenščina izločala one besede, ki se povsem razločujejo od hrvatskih izrazov, za katere pa imamo nadomestila v drugih slovenskih in hrvatskih besedah (Veda, III. 1913, str. 102, 110 in 215).

Ta jezik pa ne ostane samo v predalih časnikov, ampak prehaja v vse druge vrste jezika. Časnikarski jezik je vodilni jezik v slovstvu. Če beremo znanstvene spise, povesti in pesmi, bomo našli v njih večinoma le take izposojenke in tujke, ki so se prej pisale v časnikih. Dokler je ostal časnikarski jezik v mejah slov. jezika, je bil domač tudi znanstveni in umetnostni jezik. Ko pa se je po l. 1860. in še močneje po l. 1871. začel približevati srbohrvaščini in je začel prav tedaj v večji množini sprejemati tudi mednarodne, t. j. romanske izraze, je prestopil slovenske meje tudi znanstveni in umetnostni jezik.

Kako domač je bil od kraja naš znanstveni jezik! Najtežjo snov so izražali z ljudsko metaforo in metonomijo in ljudskimi rečenicami. Take slovenščine ne zna noben znanstvenik več pisati, kot so jo pisali Vrtovec in Verne, Jos. Žvegelj, Cigale, Mažgon, Tušek (n. pr. Čuti nas mamijo, Nov. 1866, 359), Trdina, Erjavec, Simon Šubic, Jesenko, Mencinger (v narodnopolitičnih člankih), Stritar (v razpravah), Levstik itd. Ko se je odtujil slovenščini časnikarski jezik, se je odtujil tudi znanstveni, ker sta si enaka v tem, da sta oba zvezana s tujo vsebino.

Časnikarski vpliv se pozna tudi v umetnostnem jeziku, vendar ne toliko kot v drugih vrstah jezika. Ko se začno srbskohrvatske izposojenke v časnikih, jih srečavamo kmalu tudi v povestih in pesmih. Pisatelji Slov. Glasnika (1858—1868) rabijo le tisto pičlo število izposojenk in tujk, ki so se udomačile v Novicah, Napreju in Slovencu (1865—1867). Kmalu po tem, ko se je začel Jurčič v Slov. Narodu močno približevati srbohrvaščini, opazimo nove izraze tudi pri pisateljih. Tako imamo n. pr. v Tavčarjevih povestih iz l. 1872. in 1873. samo še Noviške izposojenke; v povesti »Žala prigodba mlajših let« (Zora 1875) dobimo že nove besede, ki jih je medtem vpeljal Jurčič v Slov. Narod. V jeziku Ljublj. Zvona ter Doma in sveta se zrcali jezik sodobnega Slov. Naroda in Slovenca.

Seveda se v umetnosti sprejme le malo časniškega jezika. Umetnik nima pred seboj tujih listov kot časnikar in tujih knjig kot znanstvenik, da bi ga begala tuja beseda, ampak ima žive ljudi z domače grude, z mnogimi življenjskimi vprašanji, ki jih mora reševati. Za te stvari je pa časnikarska beseda preprazna, ker ni vzeta iz domačega sveta in ne more zbuditi tistih čustev in misli, ki se drže domače besede. Tako ima edino še umetnik velnico v roki in odpihuje pleve ter spravlja slov. besedni zaklad v svojo žitnico.

Poučna prikazen v zgodovini jezika je, da se s tujimi izrazi lišpajo le slabi pisatelji, medtem ko resničnim umetnikom zadostuje materina beseda. Prešeren v svojih nesmrtnih pesmih nima niti ene izposojenke, (majhni vrstniki njegovi (Jak. Zupan, Levičnik, Jože Žemlja) so si morali pomagati s srbskohrvatskimi in ruskimi izrazi. Koseški je ves obložen s tujo navlako. Simon Jenko je izlil svoja globoka čustva v čisto slovensko besedo, Lovro Toman in Jeriša nista shajala brez tujih besednjakov. Takih zgledov imamo tudi iz sedanjega časa. Še boljši dokaz je naslednji. Slab časnikarski jezik so pisali mladi Tavčar in Kersnik, mladi Cankar in Finžgar; ko so se duševno poglobili, so se vrnili k ljudskemu jeziku, ker v tujem niso mogli več povedati tega, kar jim je polnilo dušo. Isto resnico dokazujejo tudi časnikarji. Levstik v svojih številnih dopisih v Slovencu l. 1865—67 in Sl. Narodu 1868—71 ne rabi skoraj nobene tujke, njegova moč je v domišljiji in občutju, torej duševni globini; tako je pisal tudi Jurčič po Sl. Narodu od l. 1868—71 (t. j. dokler ga ni speljala druga politika). Tisti dopisniki in člankarji, ki pero grizejo in ne vedo nič povedati, segajo po tujem besedju kot n. pr. Raič, Ferdo Kočever, J. Pajk in cela vrsta drugih.

Ob umetnostnem jeziku bi ilirci lahko spoznali, da za zdaj še ni mogoče dati slovo slovenskemu jeziku.

Z jezikovno mešanico pa se uresničuje ono, česar so se že naspotniki starih ilircev bali, da namreč ljudstvo takega jezika ne bo razumelo. To so poudarjali že ok. l. 1848 Jeran, Bleiweis i. dr. (prim. Iv. Prijatelj.: Borba za individualnost slovenskega književnega jezika v letih 1848—1857, Časopis za sl. jez., knjiž. in zgod. IV.

61, 62; V. 25, 27 itd.). To mnenje se je pozneje še večkrat čulo. Matija Torkar pravi v Slovincu l. 1865, v članku »Moja razodetev o «Slovincu» in slovenščini« (str. 57, 61), kjer se nasproti Einšpielerjevi terjatvi, naj se bližamo svojim slavjanskim bratom, poteguje za slovenščino: »To čobodro je že rajni dr. Prešern pikal, vendar pa se mu ni sanjalo, da bi res kdaj mislil iz nje vseslovanski jezik ustrojiti. Zato jaz z g. Svetcem pravim: »Čemu neki jezik kaziti, ki nam ga je mili stvarnik lepega dal!«... Ako bomo prehitro na razpotja zavijali, rekel je g. Svetec, ljudstvo ne bo móglo za nami, in pisali bomo sami záse« (57). Ko se je v Sl. Narodu med l. 1877—79 vnovič obravnavalo vprašanje, ali naj sprejmemo srbohrvaščino, se je med drugimi oglasil neki dopisnik iz celjske okolice s člankom »O jezikovnem zjedinjenji s Hrvati še jeden glas«, kjer svari pred prenačljenim zedinjenjem: »Premnogi priprosti človek, kateri je pri meni Slov. Narod videl in ga v roke vzel, rekel mi je, da uže to pismeno slovenščino, katera je tu notri pisana, malo težko razume« (1878, 159, 1).

Dokazati pa moremo ne le, da ljudstvo ne razume vsega, kar se po časopisju in knjigah piše, ampak da tudi omikanci pogosto ne razumejo izposojenk in tujk, ki jih rabijo. Celó pisatelji se pomena takih besed ne zavedajo in rabijo za isti pojem po dva izraza, domačega in tujega. Navedimo nekaj zgledov!*

Šuklje piše: Bodete povedali natančno, kako ima ravnati in postopati (SN 1876, 108, 2). Pisec se ni domislil, da pomeni postopati, kar je srbohrv., isto kar slov. ravnati. Dalje: Poslanci naj si uravnajo enotno postopanje z drugimi poslanci (Anton Tomšič, SN 1871, 57, 1). Drug primer: Ali si je mogoče misliti smelejšo predrznost, kakor jo je Bismark pokazal? (Tomšič SN 1871, 10, 1). Srbhrv. smel pomeni isto kar v slov. drzen. Dalje: Avstriji nasproti vede se Turška kar drzno smelo (SN 1878, 14, 2). Tudi župančič poje v Dumi: drzno in smelo gledam tvoji pesmi v obraz. Dalje: Razlogi so podobni ali celo slični onim, ki nas silijo, da se itd. (Jurčič SN 1873, 275, 1). Slov. izraz podoben pomeni to kar v shr. sličen; če bi bil govoril slovenski, ne bi bil zapisal: razlogi so podobni ali celo podobni. Enako piše dr. Val. Zarnik: Francoz nam je po svojem značaji podoben, sličen in recimo v kratkem tako simpatičen (SN 1871, 40, 1). Dr. Janko Sernek piše: Glejmo v življenje s kakimi bodi očmi, motrimo (hrv. Akademski rječnik pravi, da pomeni motriti = 1. gledati, 2. misliti) ga s pesimističnim ali optimističnim pogledom (torej piše: poglejmo s pogledom!), rekel bo vsak, da bogovi nič brez znoja ne dadó (SN 1875, 276, 1). Bleiweis piše: z neumornim trudom (N 1861, 215); če bi bil mislil na to, da hrv. neumoren = neutruden, bi ne bil tako zapisal. Iv. Tavčar piše v povesti 4000 (IV. zv. str. 108): kjer se je

* Kratice: N = Novice, Np = Naprej, SN = Slovenski Narod, Sl = Slovenec.

vežbala in vadila mestna posadka. Pisatelj se ni zavedal, da pomeni vežbati v shr. to kar v slov. vaditi. Voj. Mole, Gospa z morja, 137 piše v enem in istem stavku: Ali torej privolite? Pristanete na to? Torej za isti pojem rabi enkrat slovenski, drugi pot srbshrv. izraz. — Pogosto pomaga izposojena beseda piscu iz zadrege, v katero ga je spravila slaba stilizacija, n. pr.: Zastonj smo pričakovali potrdila včeraj naznanjene zmage pri Ruščuku, katero je naveščal (shr. navestiti = sl. naznaniti) N. Wiener Tagblatt (Jurčič, SN 1877, 174. 1).

Iz naštetih zgledov vidimo, da izposojenke ravno tako kvarijo slog kakor tujke. Pisatelji delajo ob njih iste stilistične napake kakor pri tujkah. Samo nekaj zgledov! Jurčič: Tudi me niso iz ravnodušja vrgli nemški časopisi s svojo perfidno zvijačnostjo (SN 1877, 217. 1; perfiden pomeni isto kar zvijačen). V Zagrebu so se delale različne kombinacije in ugibanja (SN 1872, 8. 2; kombinacija pomeni isto kar ugibanje). Ali nij to prav óne nemške vrste surovost in brutalnost, kakeršna je uničila narod Polabcev (SN 1880, 5. 1; surov = brutalen).

Ustvarja se dvojen jezik: časnikarski, ki je napolnjen s srbohrv. izposojenkami in roman. tujkami, in umetnostni, kjer se za isto dejanje ali isti pojem rabi domač izraz.

Nadaljnji nasledek časnikarske pisave je, da se je ustvarila v jeziku troizraznost. Jezik se je moral dvakrat preleviti; namesto mnogih slov. izrazov so se sprejeli najprej srbohrvatski, pozneje pa romanski. Nekdaj smo govorili: izprijen, pozneje shr.: propal, zdaj roman.: korumpiran. Enako: terjatev (sl.), zahteva (shr.), zdaj postulat (SN 1879, 19. 1: postulat omike); ali: natančen (sl.), točen (shr.-rus.), zdaj precizen; mikaven (sl.), zanimiv (shr.-rus.), zdaj interesanten (Jurčič SN 1880, 122. 1: Prav interesanten je konec govora) itd. Tako ima Slovenija kar tri deželne jezike.

Časnikarski jezik je, kakor vidimo, po svoji vrednosti najnižja, po svojem vplivu pa najmočnejša vrsta jezika. Boj proti njemu je brezpriden, vsi brusi in antibarbari ne ustavijo njegovega vpliva. Pleteršnik n. pr. je mnogo časnikarskih besed obsodil s tem, da jih ni sprejel v svoj slovar, toda v časopisih se vkljub temu rabijo. On nima besed kakor naknaden, pamtivec, predbacivati, služinčad, strem-ljenje; predlogi: napram, vočigled itd.

1. Bleiweis.

Prvi časnik, ki je začel uvajati srbskohrvatske besede, so bile Novice. Časnikar mora loviti novice po tujih listih in s tujo snovjo v naglici prepíše tudi kak tuj izraz. Tako je Bleiweis, še preden se mu je kaj sanjalo o ilirstvu, prepisoval besede iz srbsko-hrvatskih časnikov. To se je godilo od kraja brez namena, iz časnikarske slabosti, ki ne utegne iskati domačih besed, ampak prepíše to, kar vidi v tujem listu. Takega dela je bil Bleiweis že po svoji naravi vaje. On ni bil jezikovni talent, ki bi za nove pojme

sam ustvarjal nove izraze, ampak jih je jemal večinoma iz srbohrvaščine. Dokazati se dá, da je pogosto rabil Mažuranić-Užarevićev nem.-hrv. slovar iz l. 1842. Tako je ravnal tudi pri časnikih. Bral je hrv.-dalm.-slavon. Novine in že od l. 1844. tudi Srbske Novine s prilogom Podunavka in prepisal iz njih tu pa tam kak izraz. To ravnanje se tudi po l. 1848. ni spremenilo, ko je zagnal ilirizem mogočne valove in je razgibal vse slov. časnike (Slovenija, Vedež, Ljubljanski časnik itd.). Bleiweis ni drvel za njimi, ampak je ostal pri starem jeziku. V povabilu na naročbo pravijo Novice l. 1848.: »Jezik bo po mogočnosti čisto slovenski in lahko umeven« (203). Enako pišejo l. 1849.: »Vse pisanje... bo v navadnim čisto slovenskim in lahko umevnim jeziku Novic... Práv je, da se drugi časopisi v svojih sestavkih za bolj učene Slovence višjiga jezika poslužujejo, ki se občnoslovanskemu bliža, — namenu Novic se pa v navadnih sestavkih ne prileže drug jezik, kakor naš čisto slovenski, ki ima tudi svoje prednosti« (215). Ilirstvo ga je samo toliko ganilo, da je izrekel zanje svoje čutenje in z besedo povedal, kar je že od l. 1843. delal: »Horvatje so naši bližnji bratje; njih književni jezik je zlo omikan in olikan, in če nam besed manjka, si jih moramo naroprejš pri Jugoslovanih izposoditi, in če jih tukaj ne dobimo, potem moramo še le dalje na posodo iti« (Nov. 1849, 227). Ko so burni časi 1848—1852 potihnili in listi drug za drugim prenehali, je ilirstvo preminulo brez nasledkov za pismeni jezik. Tako je trajalo do l. 1860.

Tedaj pa se je Bleiweisovo mišljenje spremenilo. Še l. 1859. pišejo Novice, ocenjevaje Kočvarjevega »Mlinarjevega Janeza«: »Bližanje horvaško-serbskemu narečju je lepa reč; tudi naj nam je sveta dolžnost; al kdor to pot nastopi, nastopi težko pot (235). Dne 26. nov. 1860 pa že piše Bleiweis Matevžu Hladniku, »da za slovenščino in pisatelje, ki hočejo kdaj s svojimi knjigami brez dнарne škode izhajati, ni druge pomoči, kakor da se izcimi za jugoslavenske dežele edini književni jezik. Kaj čmo mi s svojo pohlevno slovenščino terdovratniki biti! To ni sedanjemu času več primerno, ker je napredok potreben in smo brez napredka pogubljeni... edina abeceda utegne kedaj le cirilica biti« (Iv. Prijatelj: Levstikov politični list »Naprejš«, Razprave znanst. dr. za hum. vede, II. 197). Ali je bila to le tvarna skrb, ki ga je prevzela, ali je prišla kaka zunanja spodbuda? Maloprej je Štrossmayer deputaciji Slovencev, ki se mu je na Dunaju poklonila, izrekel željo, »da bi dobili vsi Slovani zaželjenega edinega književnega jezika, kakor ga imajo Nemci in drugi narodi, naj lika vsako slovansko koleno svoje narečje, pa se vsak vsakemu

bliža toliko, da narečje ne postane nerazumljivo svojemu narodu (Nov. 1863, 390). L. 1863. je začel Levstik v Napreju močno hrvatiti in ker se Bleiweis ni zmenil za njegov jezik, je zopet zadržal pisavo, da ni zašla s tradicionalne poti. Takšen jezik je sprejel list Slovenec 1865—67 in tudi Anton Tomšič, urednik Slov. Naroda. To v splošnem še vedno precej čisto slovenščino je opustil Jurčič l. 1871., ko je začel na debelo uvajati v Slov. Narod srbohrvatske izraze. —

Našel bom tiste srbohrvatske izraze, ki jih je Bleiweis po nepotrebnem uvedel in začel z njimi izpodrivati domače besede.¹ Nekateri novi izrazi so domače besede popolnoma izpodrinili, nekateri se pa rabijo le bolj v časnikih in med izobraženci, medtem ko v umetnosti in med ljudstvom žive še domače besede.

Taki izrazi so: zasluga (Novice 1843), bólnica, kólo, točen, razprava (1844), temeljni (1845), čitalnica (1847), prezirati, zadušnica (1848), zanimiv (1853), zahtevati (1859), javen, ogromen, postopati, žrtvovati (1860), motriti, načelo, neumoren, odlikovati, plamteti, proglašiti, slika, suhoparen, točka (1861), malenkost, odobriti, razlikovati, temeljit; shr. predlog pro: propasti, prodirati (za domače: prepasti, predirati) itd. (1862), prosveta (1863) razmotrivati, razlika (1865), iztočen, poslovnik (1866). Ko se je po l. 1871 časnikarski jezik spremenil, je šel tudi Bleiweis za njim.

Spregovorimo nekaj o posameznih besedah!

z a s l u g a; nepotrebno je bilo uvajati to besedo nam. slov. oblike: zasluženje. Shr. beseda je manj določena kot slov., ker se rabi v dveh pomenih; 1. zaslužek (konkretno), 2. zasluženje (abstraktno); pri nas imamo za vsak pomen posebno obliko. Hrv. oblika je slov. hitro premagala, rabila se je le še nekaj časa, n. pr.: Njegovo (Stanka Vraza) zasluženje za ilirsko slovstvo je toliko, da bi itd. (Trdina, N 1860, 125); danes se rabi slov. oblika samo še v cerkvi.

b o l n i c a; vzeto iz shr.: v srbohrvaščino je prišlo iz ruščine; stara domača oblika je bolnišnica, v rabi že od Vodnika in Ravnikarja dalje.

k ó l o; Bleiweis: v kolo edinosti z drugimi Slavjani stopimo (N 1844, 68; 1845, 91 itd.); domači izraz se je že skoro pozabil, rabil se je n. pr.: Zbere okoli sebe kolobar poslušalcev (N 1863, 134), Sokoli so se ustavili pred mestno hišo in naredili velik kolobar, v kterega stopijo pevci (Sl 1865, 328. Levstik). Sedemnajst čitalnic štejemo že danes po naši domovini, kmalu je stopil v ta kolobar tudi Sokol (Sl 1866, 13 Levstik).

¹ Tu ne omenjam tistih shr. besed, ki jih je po naključju prepisoval z novicami vred iz shr. časnikov, n. pr. N 1844, 48: s-rodne brate imamo (prepisal iz Srb. Novin), de bi se na časopis predplačali (= naročili); 67: z obzirami na bravece (iz Srb. Nov.); N 1855, 322: podlost (iz hrv. Žive); 347: iztočen (iz Nevena); N 1856, 98: sjajni zgled (iz Hrv. Novin); N 1866, 42: po hudi huki in buki (iz hrv. poročila) itd. Tudi ne omenjam tistih shr. besed in oblik, ki se v časopisju pozneje niso sprejele.

točen; srbohrvaščina nima izraza, ki bi pomenil to kar slov. **natančen**, zato si je izposodila rusko **točen**. Da slov. izraz isto pomeni kar ruski, kažejo zgledi iz časov, ko se slov. izraz še ni popolnoma opustil: Pričakujemo tudi ruskega oficijalnega natančnejšega poročila (SN 1878, 1. 1). Knjiga podaje kratek in natančen pregled vseh veljavnih postav (N 1865, 70). Natančno izpolnjevanje dolžnosti (Jurčič SN 1876, 101. 5). Vse to se bo natanko razložilo (N 1866, 172). Sodniku je Lazarev natančno razložil, odkod pozna ta obraz (Sl 1932, 5. jun).

razprava; stara domača beseda je obravnava, ki se je v pomenu kakor znanstvena obravnava čisto pozabila; prej se je še rabila, n. pr.: »Slov. Glasnik« donša le pesmi, novele, včasih še kako slovstveno obravnavo ali pa starinoslovsko preiskavo (Sl 1865, 214). Po l. 1861. je začel rabiti Bleiweis shr. besedo tudi v pomenu: razprave poslednje seje deželnega zbora (N 1861, 317, 343, 396, 398). Domača beseda je še dolgo živela: Prvi občni zbor Matice slov. je dokazal, da je naš jezik zmožen za vse obravnave (N 1865, 168, D. Terstenjak). 1. maja smo imeli pri tukajšnji sodni (v Gradcu) čisto slovensko obravnavo (N 1866, 161). Zanašamo se, da bode uradovanje slovensko, da bodo očitne obravnave med Slovenci v domačem jeziku (N 1866, 56 Mencinger). V državnem zboru je 15. marca prišla na obravnavo terjatev vlade v znesku 500.000 gld. za pomoč nižjemu duhovenstvu (SN 1872, 32. 1). V dr. zboru se je obravnavala osoda slovenske modroslovne fakultete v Ljubljani (SN 1871, 68. 2).

čitalnica; l. 1847., 91: v čitalnici ali bravnici, 192: čitavnica (bravnica); doslej se je rabila samo slovenska beseda. V Zagrebu bo bravnica (poroča novičar N 1845, 192). Da napravijo duhovniki v svojih farah bravnice (Caf N 1845, 11). L. 1861. razlaga v Nov.: Národna čitavnica v Ljubljani je dovoljena. Kaj je to čitavnica? Nič drugega ni kakor bravnica (N 1861, 316).

prezirati; časnikarski jezik je povzročil, da se (zdaj tudi po Pleteršniku) prideva glagolu zaničevati slabši pomen, toda v resnici pomeni v srbohrvaščini prezirati isto kar v slov. zaničevati.

zadušnica pomeni requiem; zadušnico za rajniga Jož. Jungmanna smo opravili (N 1848, 35); domača beseda je znana samo še po kmetih: mrtvaško opravilo ali samo: opravilo po rajnkem.

zanimiv; srbskohrvatski pisci so vzeli iz ruščine zanimiv, zanimati in po srbohrv. je začel rabiti te izraze Bleiweis, ker se ni zavedal, da imamo za isti pojem izraz **mikaven**, mikati, česar srbohrvaščina nima. Danes je naš izraz že popolnoma pozabljen, ob Bleiweisovem času pa je še živel, n. pr.: Ne vem mesta, kjer bi rajši bil kot tukaj. Ali veliko bolj mikavno mi je postalo vse šele potem, ko sem zgodovino tega kraja spoznal. Za vas morda ta ne bode tako zanimiva, ker niste domačin (Jurčič, Klošt. žolnir, Glas. 1865, 44: to mesto dokazuje, da je mikaven = zanimiv). Enak primer: Nekateri šolske knjige so tudi za nešolarje zanimive. Take knjige naj bi se

izdajale (pri Slov. Matici), kajti manj ali bolj so za vsacega mikavne (Levstik, Sl 1866, 339). Nadaljnji zgledi iz Jurčiča: Mikalna postava bi znala marsikoga zapeljati (SN 1874, 36. 2). Jutri se bo predstavljala jako mikavna veseloigra »Ogenj ni igrača« (SN 1874, 287. 3). Tudi začetek kloštra in njegove zgodbe so mikavne (Glas. 1865, 45). Primeri iz Levstika: Ne zameri, da smo se sukali okoli te stvari. Drugikrat (prinesemo) kaj bolj mikavnega (Sl 1866, 218). Dva prijetna in mič-n-a večera smo imeli pred kratkim (Sl 1866, 299). Drugi zgledi: Naš oče radi bero; mika jih vse, kar je znanja vredno (Stritar, Zvon 1870, 275). Kar starka zložila, me mika zapeti (Vodnik).

z a h t e v a t i; domača beseda terjati, terjatev itd. se je že tako pozabila, da je Iv. Prijatelj v izdaji Jurčičevih Zbranih spisov vsak tak izraz nadomestil s shr. zahtevati, zahteva, n. pr. Jurčič: Zrinjski ne terja prvega poveljništva vojske (Tatenbah, SN 1873, 55. 2, enako v Levčevi izdaji), v Prijateljevi izdaji, V. zv. 251: zahteva. Tako do dobra se je beseda šele zadnja desetletja pozabila; do okoli 1880 se je še splošno povsod terjalo, n. pr.: Zabičujemo zavednim Slovincem, naj v kavarni, gostilnici, v društvih, kamor zahajajo, terjajo, da se Slov. Narod naroči (Jurčič, SN 1872, 149. 1). O srednjej šoli je tožil dr. Forster, da učence preobklada, da se od njih preveč terja (SN 1878, 70. 1). Bebel je terjal, naj se razglasi rezultat preiskave (SN 1878, 215. 3). Oni možje, ki v bodoči Sloveniji narodnih služeb in časti zase terjajo (SN 1869, 19. 1). Za češke Nemce je terjal K. v državnem zboru posebno univerzo in terjatev je našla podpore med poslanci (SN 1872, 29. 1). Naše narodne terjatve niso nedosegljive (Jurčič SN 1879, 295. 1). Zdaj niti ne zahtevamo več, ampak po franc. reklamiramo! Gospodje, katerim se pečat slovenskega rojstva na obrazu bere, bodo r e k l a - m o v a l i to kronovino (= Kranjsko) za veliko Nemčijo (Tavčar, SN 1881, 1. 1).

j a v e n in tajen; slov. izraza živita samo še v pesmi in povesti in med kmeti; kako tuje bi se nam zdelo, če bi kdo zapisal v časniku n. pr.: Odbornik terja očitno sejo za tisto obravnavo, v kateri se bo oddala služba tržnega komisarja v Ljubljani; dr. A. je predlagal skrivno sejo (N 1865, 115). Sem njegove skrivnosti v tej povesti v očitni svet porinil (Jurčič, Glas. 1867, 100). V skrivni seji je kranjski deželni zbor obravnaval defraudacijo v deželni bolnici (SN 1872, 143. 4). A nikdo ne terja, da gredó uradniki mej agitatorje, dobrohotnost zahteva le, da oni narodnim prizadevanjem ne nasprotujejo niti očitno niti skrivno (Jurčič SN 1876, 76. 1). Dokler je bila Francija mogočna, povsodi je očitno ali skrivno nasproti delala ruskemu carstvu (SN 1870, 116. 1). O č i t n o s t je najbolje zdravilo za državo (N 1861, 75). Franc Josip je Andrassyju prepovedal, razodevati kabinetske s k r i v n o s t i (SN 1873, 32. 1): prelomljena je uradna skrivnost (N 1867, 134); skrivnost pisem na pošti (SN 1870, 59. 3). Te in take besede so tako pozabljene, da je Iv. Prijatelj v Jurčičevi izdaji skrivne svetovalce, ki jih je Levec še imel, spremenil v tajne svetnike (prim. V. zv. 241).

postopati; slov. je ravnati: Nepošteno ravnanje naših birokratov (Jurčič, SN 1875, 14. 3). Enako kakor v državnem zboru je Dežmanovo ravnanje v deželnem zboru kranjskem (Jurčič, SN 1874, 81. 1). Tako ravnanje Magjarov s Slovani se mora enkrat maščevati (SN 1872, 72. 1). Avstrijski Slovani dozdej nikdar niso vzajemno ravnali proti napadom Nemcev in Magjarov (SN 1872, 40. 1). Gosposka hoče imeti odgovor za tako ravnanje (Jurčič, Glas. 1865, 98).

žrtvovati; zdaj je že redek človek, ki bi vedel, da pomeni žrtev = daritev, žrtvovati = darovati; tako so prvič napisale N 1859, 174: »narodi avstrijski so toliko žertovali (darovali)«. Slov. izraz se nam zdi zdaj že kar tuj. Prava ljubezen vse premaga in daruje vse za ljubo svojo domovino (Levstik, Sl 1865, 5). Novi deželni poglavar bo vse svoje moči daroval pridu in napredku domovine (N 1861, 114). Italijani svoje roke stegajo po tržaškem bregu in so pripravljene darovati denarja in prelivati kri, da se Trst pritisne zedinjenej Italiji (Sl 1866, 357). Kraljična Haris: Čemu ji je bilo bogastvo? Da se mu je odrekla. A kaj je storila z lepoto? Darovala jo je svetosti (Leskovec, Dom in Svet 1928, 78). Zadnji zgled kaže, da se slov. beseda še ni popolnoma zgubila.

načelo; do tega časa se je rabila le domača beseda vodilo, ki jo je uvedel Vodnik, poslej je beseda redka, n. pr.: teh-le vodil se držite (Miklošič, N 1866, 371); vodilo (princip) SN 1868, 22. 2).

odlikovati; preden niso vpeljali iz ruščine vzete shr. besede, so rabili poslaviti: od cesarja poslavljeniga moža (= Kopitarja; N 1843, 12; 1844, 43, 80). »Poslavljenje« je nadpis novici, kjer se poroča, da je »c. kr. dež. šol. nadzornik g. Anton Klodič v Trstu prejel od cesarja dedno viteško plemstvo« (SN 1879, 218. 5). Med poslavljenimi z redom Franc Jožefovim so tudi g. Kos (N 1854, 136). Minister je bil poslavljen z redom zlatega runa (N 1864, 362); — v pomenu odlikovati se so se rabili sledeči ljudski izrazi: se je odlikovati (izkazati) hotel (N 1861, 348); mladi g. Kos se je z godbo Beriotovih variacij posebno slavno obnesel (N 1863, 424). Časopisi opuste vsa naročna rekla!

plamteti; domača oblika je danes pozabljena: ogenj domo-ljubja plamení (N 1866, 198); tem živeje vzplameni (SN 1869, 108. 1), da vzplameni upor (Jurčič, SN 1874, 130. 1).

proglasiti; domača izraza sta oklicati (česar nima shr.) in razglasiti, ki sta v časnikih že pozabljena. Še nedavno pa se je bralo n. pr.: Viljem se je razglasil za nemškega cesarja (Levstik, SN 1871, 33. 1). Frančišek I. se je razglasil za avstrijskega cesarja (Levstik SN 1871, 31. 1). Knjuz Karol v Romuniji bode razglašen za kralja (SN 1869, 106. 2). Prvikrat sem bil ta čas (ko sem vpeljal gajico) razglašen za »panslavista« (Bleiweis, N 1863, 223). Postava se je razglasila (Trdina N 1860, 12). Zakon (postava) je bil razglašen (Levstik Npr 1863, 45). Drugi izraz: 15. nov. 1863 se je oklical Kristijan IX. kralja danskega (N 1863, 382). Papež bojo japonske mučenike za

svetnike oklicali (N 1862, 112). Za naslednika kneza Danila (v Črni gori) je oklican stričnik njegov 21 let stari Nikica (N 1860, 272). Kadar je postava v zakoniku oklicana, zadobi veljavo (N 1860, 23). Liberalna stranka v Bolgariji je izdala oklic na bolgarski narod (SN 1880, 1. 3). Razglas mestnega odbora ljubljanskega oklicuje, da je imenik ljubljanskih volilcev razpoložen (N 1861, 17).

slika nam je že skoro izpodrinila našo podobo, katere shrščina nima. Beseda se je od kraja rabila samo v pomenu: »slikana podoba« (N 1863, 120), pozneje pa v pomenu naše podobe sploh, n. pr.: Ako človek še tako drobno gleda na Ogersko, da bi videl kakošno živo sliko (= podoba) o položaji ogerskih strank, ne zapazi je (N 1866, 16 novičar). Prihodnji državni zbor, ki se snide, bode našel tako svojo sliko čisto predrugačeno (SN 1873, 95. 1). Novice so nosile domačo besedo še nekaj časa v oklepaju, n. pr.: »slike (podobe) slavnih pisateljev« (1861, 164); »so njeno sliko (podobo)«, l. 1862., 47. Pri drugih pisavcih se je seve domača beseda še dolgo rabila, n. pr.: Dr. Rogač, življenje svetnikov z zalimi podobami (N 1866, 239). V prenesenem pomenu: Ljubljana je bila (ob vižmarskem taboru) prava podoba ljudskega preseljevanja (SN 1869, 58). Že naprej je odločeno, kako se bo glasovalo — živa podoba potičnega kluba (SN 1872, 75. 1). Po domišljiji vzrastó meglene podobe in meglene podobe nam kažejo za bele gradove (Jurčič, SN 1868, 24. 1). Deklica se je pečala s podobo mladega inženirja (Doktor Zober, Levčeva izd. 53). Tavčar je še pisal podobe (n. pr. Antonio Gledjevič, Zgodovinska podoba, v Zori 1873 in v Prijateljevi izdaji, I. 51), tudi Cankar ima »Podobe iz sanj«, Finžgar pa ima že slike (Prerokovana. Slike iz svetovne vojne).

suhoparen pomeni v shr. v pravem pomenu: nezabeljen (izraz vzet od jedi), t. j. to kar pri nas pust, pusti žganci, pust človek, pusto vreme. Kar je torej v časnikarskem jeziku suhoparno, je v umetnostnem pusto, n. pr.: Doma med pustimi stenami (Tavčar, Zvon 1878, 122, enako v Prijateljevi izdaji II. 4). Človek sam je vendar le sirota; dolgočasno in pusto se mu godi (Tavčar, r. t. 155).

točko so vzeli srbohrv. pisci iz ruščine, ker ne marajo za kajkavsko piknjo; Bleiweis jo je uvedel v slov. in izpodrinil našo piko, ki je bila prej v rabi, n. pr.: Alj ni cela Austrija telo, kateriga središna pika ni Dunaj, ampak ustavni vladar? (Slovenija 1848, 133), Centralisti hočejo okrožja okoli osrednje pike skup spraviti (Slovenija 1849, 53); so točka (pika), okoli ktere se je vrtila osoda Austrije (prevod iz hrv. lista Slaven. Jug, Slovenija 1849, 57). Od našega očesa do pike, kjer vidimo zvezdo, si mislimo potegnjeno ravno črto (Tušek N 1866, 360). Daljnogledi nam kažejo zvezde kot male svetle pičice (r. t. 369). Prišli smo do pike, kjer se mora Rusiji reči: stoj! (SN 1878, 39. 1). Rusija rajši prevzame vojsko z Avstrijo, nego bi le za piko od svojih terjatev popustila (Jurčič, SN 1878, 51. 1). Ubogo piko preganjajo celo iz povesti. Jurčič piše: Žolnirju bom povedal

do pike, kaj je le-ta vpraševal (Glas 1865, 48); Levec je to svojevoljno spremenil: do malega, enako Prijatelj (III. zv. 31); pač pa je pustil Prijatelj Jurčičevo besedilo na str. 42: Skazal jej je do pike (Jurčič r. t. 81), dasi ima Levec tudi tu: do malega, Jurčič: Vse do zadnje pike vam bom povedal (Hči mest. sodn., Glas. 1866, 246), Levec je popravil: vse do zadnje malenkosti (!).

Z besedo malenkost je Bleiweis začel odrivati domačo obliko malost, ki se je rabila od Vodnika dalje (Novize 1800, 18. 8: »moja malost« govori Pij VII.). Za Bleiweisom sta pisala shr. obliko zlasti Levstik in Jurčič, vendar se je doma še do okoli l. 1882 rabila, prim.: general Filipović bi mogel biti malostna žrtev malostnih intrigantov (SN 1878, 242. 1); malostno stališče (SN 1875, 131. 1). (Dalje)

FRANCE VODNIK

ČRTICE, NOVELE, POVESTI

Po desetih letih, odkar je izšla prva knjiga mladega pisateljskega rodu (»Žalostne roke«, 1922), literarni statistik ne more biti nezadovoljen. Mladi so med tem izdali nad deset pesniških zbirk in skoraj prav toliko zbirk proze. Skupaj z manj številnimi dramskimi deli je že to prav lepa biblioteka. Pomisliti pa moramo vrhu tega, da je še marsikaj ostalo neponatisnjeno v revijah, nekaj za vedno, nekaj pa, da se ponatisne ob ugodni priliki. Tako je torej podoba mladega slovenskega slovstva na zunaj, po svoji kvantiteti nedvomno pestra in bogata.

Mnogo manj nego bibliograf pa more biti žal zadovoljen literarni kritik, ki sodi dela ne po številu, marveč po njihovi notranji, vsebinski in oblikovni vrednosti. Mladi so prešli preko poizkusov v dobo zorenja; zato tembolj preseneča nekakšna utrujenost, ki se pozna mnogim izmed njih, prav tako pa dejstvo, da zaenkrat ni med njimi prav za prav nobenega nadpovprečnega tvorca. Res da se ta ali oni vidno loči od tovarišev in da obeta mnogo več od drugih, toda tisti, ki smo doživeli prva povojna leta z njihovim mladostnim zaletom, smo nezadovoljni. Pričakovali in hoteli smo mnogo več. Ali je bila volja silnejša od moči in je torej ta upadek podoba kolektivne tragike rodu, ali je morebiti tudi posledica etične krivde posameznikov, mora za sedaj ostati nerešeno vprašanje. Tembolj pa se moramo zato razveseliti vsakega književnega pojava, ki ni le izraz duhovnega napora, marveč predstavlja v resnici živo spojitve duha in oblikovanja. V liriki sta nas v času, ko smo se že bali, da ni več pesmi pri nas, presenetila Božo Vodušek, zlasti pa Edi Kocbek, ki sta v zadnjih dveh letih skorajda edina vzdržala in nadaljevala kontinui-

O ČASNIKARSKI SLOVENŠČINI

2. Levstik.

Drugi mož, s čigar imenom je zvezana zgodovina časnikarskega jezika, je Levstik, ki je urejeval list *Naprej* (1865) in pozneje veliko pisal v *Slovenca* (1865—67) in *Slov. Narod*. Če omenjamo med časnikarji Levstika, ne smemo misliti, da je pisal običajen časnikarski jezik, ki je natrcan slovanskih in romanskih besed in nima nič ljudskega na sebi. Res je vpeljal nekaj nepotrebnih izposojenk, ali reči moramo, da je bil časnikarski jezik samo pri Levstiku zares slovenski. Segel je do globin ljudskega jezika in je iz njega naredil novo časnikarsko frazeologijo, po kateri poslej v časnikih zastonj vzdihujemo. Levstikov časnikarski jezik se loči od njegovega umetnostnega jezika. Isti čas, ko je v časnikarskih člankih rabil slovanske besede, je pisal v povestih slovenščino, vzeto čisto iz ust dolenjskega kmeta (*Deseti brat* 1863, *Doktor Bežanec v Tožbanji vasi* 1870). Tudi je časnikarski jezik večkrat menjal, kakor so se menjavale njegove politične prizadetve. V *Napreju* je pisal toliko srbskohrvatskih in drugih slovanskih izposojenk, kakor bi se bili ponovili ilirski časi, pozneje se je unesel in je pisal čisto slovenščino; po l. 1871. je rad rabil ruske besede, vendar ne v tolikem številu kakor v *Napreju* srbskohrvatske.

Do l. 1860. je bil Levstik proti vsaki mešanici. Ko pa je prišel l. 1861. kot tajnik slovanske čitalnice v Trst, ga je življenje pripeljalo v osebne stike s Slovani. Iz tržaških dopisov po Novicah izvemo, da so l. 1861. ustanovili tamkajšnji Slovani čitalnico, katere udje so bili Slovenci, Srbi, Čehi in Poljaki (N 1861, 40, 122. 158). Na prvem občnem zboru so izvolili odbor, v katerem je bila polovica Slovencev, polovica pa Srbov in Levstik je imel na njem govor »po slovensko in po srbsko« (N 1862, 38). Ob osebnem stiku s Srbi in drugimi Slovani se je tako navdušil za slovanske jezike, da jih je prenašal tudi v časnikarski jezik. To navdušenje ga je zapeljalo, da je v *Napreju* brez kakega razloga, iz samega veselja nad slovanskimi jeziki, pisal zelo veliko srbskohrvatskih, nekaj tudi čeških in ruskih besed. Ko pa je prvo navdušenje minilo, se je zopet oklenil domačega jezika.

Srbohrvaščino je uvajal v *Napreju* iz političnih nagibov. To se dá spoznati iz novic o Srbiji, kjer piše: »želeti je, da bi Srbija trdno stopila na noge, ker njen poklic je svet; kadar pride ura, v ktorej se osvobodi balkanski polotok, Srbija ne bode zadnja sedela v zboru, ki bode imel določiti, kod se potegnejo nove meje« (str. 6). Slovanski jeziki so mu pomenili politično moč. Ko je grof Anton Auersperg v kranjskem deželnem zboru 28. januarja 1863 govoril, »da se ima

Ljubljana obračati na Dunaj, ne pa v Zagreb, Beli grad ali v Cetinje» (35), odgovarja Levstik, da grof s tem le na to meri, »da bi nam jezik vedno občépel med kmeti in pastirji, ter nikoli ne dobil ključa do gladkih dvoran bliščéče gospode, pa da bi se tako narod laže nemčil« (38). Srbohrvaščino je uvajal tudi zato, da bi se tudi ona kot enako-pravna bližala slovenščini. »Naše prizadevanje vsak dan jasnejše priča, kako želimo jezik osnažiti; kako ga sučemo, da bi se približali posebno Hrvatom, kolikor moremo: ali žalostna resnica je, ... da nam oni hité naproti dosti menj, nego mi njim; pa vendar bi tudi njihovo približavanje rodilo njim obilo koristi, ker očitno kažó, da bi se v pisanji vendar le radi združili z nami; samo da se združiti ne želé tako, kakor mi želimo, temuč najraji bi nas imeli uže zdaj precej med seboj; to je pa nam čisto nemogoče... slovenski pisatelj potrebuje drugih slovanskih narečij, posebno pa hrvaško-srbskega; znano (nam je), koliko nam bi veljal en književen jezik, h kateremu radi pripomoremo (pisano pomotoma: priporemo) tudi mi, kolikor se racijonalno dá brez naše kvare. Menimo pa, da naše besede niso kri-vične, ako bi rekli: »vi želite darú od nas« (267). Enako se je potegnil za slov. pismeni jezik ob Pajkovem predlogu, »naj bi Slovenci popustili svoje narečje v znanstvenih stvaréh in po časopisih, pa naj bi se poprijeli hrvaščine, slovenski jezik naj samo ostane pri poduku prostega naroda« (zgodovino tega vprašanja je napisal Prijatelj v Razpravah, II: Levstikov politični list »Naprej«, str. 199 sl.).

Po sprejetju dualizma v Avstriji (1867), ko je začel Beust Slované »ob steno pritiskati«, kot se je takrat reklo, in še bolj po nemških zmagah nad Francozi (1871) je iskal Levstik rešitve za Slovence v enotnem slovanskem jeziku in ruski državi. Živel je v romantični veri, da nas bo nemških topov rešil jezik. »Slaveni potrebujejo najprvo enega pismenega jezika, čegar knjige se bodo čitale po vsem slovanskem svetu... ne ostaje nam drugo, nego da tej misli ne damo zaspati in jej nakopavamo cesto, kar nas je koli Slavenov, posebno mi Slovenci (dopis v SN 1871, 20. 5; podpisan: K; Levstikovi dopisi se dajo spoznati po jeziku). »Slaveni mogó hrepeneti samo po tem, da jih en pismeni jezik duševno zveže« (dopis z Dunaja v SN 1871, 44. 2). V drugem dopisu z Dunaja (SN 1871, 48. 2; podpisan: —m—) govori, da bodo ob razpadu Avstrije Nemci požrli Čehe in Slovence. »Povedimo si resnico na vsa usta, ker je čas in treba, da si jo povemo! Slaveni še zdaj nismo ter nikoli ne bomo enoten narod, dokler nimamo enotnega pismenega jezika; a tega jezika poprijeti se, brani Slavenom duševna in telesna lenoba poleg čudovite slepote... Koliko torej more perišče malega češkega plemena opraviti protivno vsem Nemcem? Križem roke držati in povzdajati se na edinega severnega strijca, kateri morebiti na Čehe tako malo kdaj misli kakor na Slovence.« »Slovanov bode samo toliko otetih bodočnosti, kolikor se jih ruščine poprime; vse druge požre nekoliko nemško, nekoliko laško morje, a Madjare požró Slovani. Ravnotežje evropskih držav si je

začelo tako iskati opore, da bode slonelo samo na velicih stebrah enakonarnodnih celot. Ta družba enakonarnodnih celot se je pri nemških in romanskih plemenih uže dovršila, ter ne bode imela izimka pri edinih Slovanih.« Levstiku se zde izgubljeni Lužiški Srbi in Poljaki; »enako malo se more, ako odcepljeno ostane tudi češko-moravsko pleme spasti za veke, da molčimo o Slovaci, kateri so se brez potrebe ter na svojo pogibelj pismeno odkršili od Čehov... Vsi drugi evropski narodi so uže zedinjeni; samo Slovani plavamo sem ter tja.« Čehi bi bili po razpadu Avstrije izgubljeni, v enaki nevarnosti smo tudi Slovenci, tudi južni Slovani po Levstiku nimajo prihodnosti. »Srbsko pleme samo sebi res prerokuje veliko politično in slovstveno bodočnost; a mi, dasi vemo, kako bode to neprijetno zvenelo junaškim južnim bratom, vendar o tej bodočnosti nekoliko dvomimo. Ruska namreč teži v Carigrad, kamor poprej ali pozneje tudi izvestno pride. Kadar se bode to zgodilo, mnogo zdanjih turških Slovanov pripade Rusom, ako ne vsi, in srbska velikocarska ideja bode uničena« (Slovanski pismeni jezik, SN 1872, 24. 1—2; brez podpisa).

Strah pred Nemci mu je narekoval drugačen pismeni jezik. Poslej mu politične moči ne pomeni srbohrvaščina, ampak ruščina ali skupni slovanski jezik, ustvarjen po staroslovenščini. V tej smeri se giblje poslej njegov jezik. —

Levstik ni imel namena, domače besede spodriniti z novimi izrazi, ampak jezik z njimi bogatiti; rabil jih je sam poleg tujih. Sprejele so se največ zato, ker so jih jeli rabiti Bleiweis in drugi Noviški pisci. Novih besed se drži poseben čar; ko se katera kje prikaže, se je vsi poprimejo in domača beseda občepi med kmeti in pastirji, le v kaki kmečki povesti jo še obsije milost pisateljeva.

Od številnih Levstikovih izposojenk so se v pismenem jeziku sprejele naslednje: boriti se, čin, dovtipen (sl. šegav), nagrada, odobriti, pasma, razlikovati, vešč (Naprej 1863); izvestje, možen, pamti-vek (Slovenec 1865—67), izmišljotina, izvesten (sl. gotov), klevetnik, konečno (po shr. in rusk.), nasilje (Sl. Narod), itd.

Boriti se; le-ta shr. beseda pomeni: bojevati se, tepsti se (pravi pomen), poganjati se, potezati se (prenesen pomen); pri nas se rabi navadno v poslednjem pomenu; slovenščina ima za to štiri našete izraze, od katerih srbohrvaščina nobenega ne pozna (samo bojevati se je znano na hrvatskem ozemlju, na srbskem ne). Nad 20 let so se vsi slov. časniki potegovali in poganjali za slov. pravice, ko pa se je jel Levstih boriti zanje, t. j. tepsti, so se začeli tepsti tudi drugi. Levstik: borí se za najsvetejšo stvar (Naprej 13, 22); vendar še sam piše po starem: poganjamo se za svoje pravice (38), oba poslanca se potezata za avtonomijo (110). Domači izrazi so se vendar še nekaj let rabili: V državnem zboru smo se poganjali za narodni uk (dr. L. Toman, N 1865, 315). Čehi so se poganjali skozi vse leto za češko vseučilišče (SN 1881, 298. 2). Za Zedinjeno Slovenijo se moramo vedno poganjati (Jurčič, SN 1872, 145. 1). Z opravičenjem

smemo pričakovati, da dosežemo to, za kar se potezajo nad 30 let najboljše možje našega naroda (SN 1880, 1. 1).

Čin; za to srbhr. besedo ima slovenščina de j a n j e, česar srbohrvaščina ne pozna. Kakih 40 let se je po časopisju rabila skoraj samo shr. beseda, šele zadnja desetletja se vrača domač izraz: dejanje. Srbohrvaški čin nam je izpodrinil še eno domačo besedo. Ker v srbohrvaščini čin pomeni dejanje, nečejo Srbi in Hrvatje rabiti besede v ruskem pomenu: stópinja (pri nas je besedo v ruskem pomenu rabil že Jurčič: najnižji čin sodniškega stanu SN 1879, 298. 1; vendar se je rabil tudi slov. izraz: prezident pri upravnem sodišču ima stópinjo ministra, Iv. Tavčar, SN 1881, 215. 1) in pišejo rajši nemški rang, kar so začeli prepisovati že tudi naši časopisi.

n a g r a d a je v srbohrvaščini izposojena beseda iz ruščine; pri nas se je do Levstika rabilo darilo (Levstik, Naprej: nagrada v pomenu honorar (53, 115) in v pomenu nagrada (premija) za živino (115). Levstik je pozneje še sam rabil slov. besedo: Tajniku (Slov. Matice) se dovoli darilo 150 gld; mislim, da matici v prid g. tajnik (= Lesar) ne bode sprejemal tega darila (piše Levstik, Sl 1866, 316); nagrada ali darilo (Levstik, Sl 1866, 379). Glasbena matica razpisuje darilo 10 goldinarjev za najboljšo slovensko mašo (SN 1873, 64. 3). Razpisana darila kranjskega deželnega odbora v pospeh (tako!) slovenske dramatike (SN 1871, 10. 3). Ta povest je dobila prvo darilo, ki ga je bil razpisal časopis (SN 1870, 3. 1). Metelkova darila (na drugih mestih se govori tu o Metelkovih premijah) po 42 gold. za podučevanje v sadjereji so dobili sledeči učitelji (SN 1877, 32. 5).

o d o b r i t i; od 1.—89. strani v Napreju je še Levstik sam rabil vseskozi slov. izraz: sklepi in nasveti (predlogi) v dež. zboru so bili potrjeni; odslej je rabil shr. izraz, ki je izposojen iz ruščine. Po Levstiku ga je jel takoj rabiti Bleiweis, s čimer se je jel slov. ljudski izraz izgubljeni: dr. Tomanov predlog je bil potrjen (N 1862, 106). Srečnega se čislam, da naš zaveznik našo politiko poterjuje (piše o ruskem carju, N 1862, 248). Predlog mestnega župana g. Ambroža je komisija enoglasno potrdila (N 1862, 15). V seji Slov. Matice 7. marca 1867 bral se bode in potrdil zadnje seje zapisnik (N 1867, 70). Ministerstvo je Lavtarjevo računsko knjigo potrdilo (SN 1880, 1. 4).

p a s m a ni posebna pridobitev za slov. jezik, ker se v srbohrvaščini ne rabi in živi le v sremskem narečju; po domači besedi se dele živali v plemena, ljudje v rodove, n. pr.: 50.000 plemen muh (N 1859, 74); ovac imajo različnih plemen (N 1860, 203); tudi bi se dala dobra živinska plemena vpeljati (N 1865, 189); bile so živali iz žlahtnega plemena (N 1866, 11).

r a z l i k o v a t i se v pismenem jeziku zdaj že splošno rabi in se je domača oblika ločiti, razločevati skoraj pozabila; izgledi domače oblike: Prvi dve kazni se razločujete od dveh poslednjih (N 1867, 372). Slovansko časopisje se lepo razločuje od drugega časopisja (SN 1870, 38. 1). Vedno bolj razločujejo tvoje napete oči (SN

1875, 16. 1). Mi razločujemo mej Slovanstvom in panslavizmom (Jurčič SN 1877, 181. 2). Razločujejo se 4 stanovi: plemstvo, veliki kapital, srednji stan, delavski stan (Železnikar, SN 1882, 112. 2). V govoru se ločujeta dva o (Levstik, Sl 1865, 241). Enako je izpodrinila shr. r a z l i k a naš razloček; domač izraz se je rabil še redno pod Jurčičem in Železnikarjem v SN in pri Cankarju v povestih.

v e š č (vešč jezikoslovec, večji možje, Np 13, 85. 111), le-ta shr. beseda se je hitro razširila in izpodrinila domače besede: izveden, veden, umetelen, izurjen itd. Žolnir je bolj umetelen in véden ko vsi menihi (Jurčič, Klošt. žoln., Glas. 1866, 165); izvedena roka laškega umetnika (isti, Glas. 1866, 242). Jurčič govori o istem človeku za isti pojem: vednostim je bil vešč (str. 5), v vednostih je bil izurjen (str. 5, Glasnik 1865); plava presneto umetalno (N 1864, 4). Na trdnjavah okoli Pariza je 5000 kanonov; to pa ni gotovo, če je zvedenih ljudi pri tem orožji dovolj (SN 1870, 105. 1). Kot izurjen in izveden pevec bode g. Janko Žerovnik na tej šoli v posebno korist (SN 1873, 292. 5); Svetec bode kot izveden jurist (Jurčič, SN 1880, 252. 1). Ga ni bolj izvedenega in bolj skušenega brodnika od Siska do Zemuna (Trdina, N 1860, 139). Volite samo odločne, izvedene, zgovorne može (SN 1872, 38. 1). Po letu 1883. v Sl. N. izpodriva shr. veščak domače i z v e d e n c e; po starem se je reklo n. pr.: izvedenci trdijo, da je delo mojstersko (Jurčič, SN 1871, 50. 4), vojaški izvedenci pravijo (r. t. 51.). S kakimi nasprotniki imajo opraviti, s kacimi izurjenci (Levstik, Np 59). Obtoženca je mogoče pobiti le spomočjo izvedencev, ker pa v Celji nimajo nobenega izprašanega profesorja za slovenščino, moral bi se poklicati zvedenec iz Ljubljane (Levstik, SN 1870, 134. 1), govorniška i z v e d e n o s t je potrebna (dr. P. Turner, SN 1868, 13. 1); na isti strani isti: govorniška izurjenost; z vojskovodno u m e t e l n o s t j o (SN 1868, 30. 2). Za veščino je v pomenu, kakor se zdaj v šoli rabi, slov. beseda u m e t e l n o s t.

i z v e s t j e v pomenu poročilo je vpeljal Levstik: Kranjska zgodovinska družba noče pošiljati vabil in izvestij svojih zborov slov. časopisom (Sl 1865, 81; v pomenu letnih poročil se je rabila beseda že od l. 1851 dalje). Srbohrvaščina je vzela besedo iz ruščine, ker nima svoje besede za naše poročilo. Ruska beseda je zlasti v pomenu letnih poročil že skoraj zmagala.

m o ž e n (po shr. in češč.) še ni popolnoma izpodrinil domače oblike mogoč, toda samostalnik m o ž n o s t je docela premagala obliko mogočnost, ki se je rabila še do okoli 1890.

p a m t i v e k (shr.) se vkljub Pleteršnikovi prepovedi rabi in je izpodrinil domačo besedo pomnenje, kar se je prej pisalo, n. pr. Županov rog se je od pomnenja po dolu razlegal (Jurčič, SN 1870, 85. 2).

i z m i š l j o t i n a (shr.) je polagoma po Sl. Narodu izpodrinila domače oblike izmišljija (tako še N 1861, 348; SN 1868, 26. 1; 1869,

66. 2; 1870, 12. 1; 1876, 217. 1 itd.), izmišljaj, kar so pisali starejši pisatelji, n. pr. Japljevo sv. pismo 1802, 328.

nasilstvo, nasilen; domača oblika je posilen, posilje, posilstvo, kar se je do l. 1880 in še čez pisalo; končno zmago je shr. oblikam pribojeval Jurčič po Sl. Narodu. (Dalje)

FRANCE VEBER

DEDNOST IN OSEBNOST

Zlasti po dveh potih skušajo danes priti bliže tudi notranji, duševni naravi človeka. Eni poudarjajo našo preteklost in se sklicujejo na to, kar prejme človek od staršev in še bolj oddaljenih prednikov. To je smer zgolj dednostnega pojmovanja človeka. Drugi poudarjajo našo samoniklost in se sklicujejo na to, kar ima človek samosvojega in kar naj bi bil on sam neodvisno od kakršnekoli ostale preteklosti in sedanosti. To je smer osebnostnega pojmovanja človeka. Obe smeri se druga z drugo vedno bolj ljuto borita in danes ne vidim več nobenega pravega prehoda med njima. Dednostna smer gre tako daleč, da ji postaja človek gol učinek dogodkov, ki so bili pred njim in se še zdaj okrog njega vrše. Zato je za to smer tudi kaj naravno, da gre v razvoju še dalje nazaj in priklopi, izvajajoč človeka končno iz živalstva, tudi njega k vsemu ostalemu življenju v prirodi; nasprotje do osebnostne smeri še posebej povzroči, da postopa dednostna smer s človekom takó po vsem obsegu njegovega bistva in v vsaki smeri, vodoravno in navpično. Osebnostna smer pa v boju z dednostno smerjo zopet enako pretirava in gre tako daleč, da med človekom in prirodo ne najde sploh nikake notranje, duševne skupnosti in da se ji takó zazdi notranjost, duševnost človeka, in to zopet v vsem obsegu in v vsaki smeri, pravi pravcati čudež na zemlji. Kdo bo dvomil, da ste obe ti smeri pač skrajni smeri in da bo resnica, kakor marsikje drugod, samo v sredini? Ali kakó dobiti pot do te resnice? Kakó dobiti pot, ki bi v polni meri upoštevala dednost in ne uničevala osebnosti, kakó pot, ki bi v polni meri upoštevala osebnost in ne nasprotovala dednosti? Tako pot hočem v sledečem nakazati.¹

¹ Seveda pa morem v okviru pričujoče razprave tako pot res samo »nakazati«, kar naj upošteva zlasti taki čitatelji, ki se jim bodo moje trditve zdele še premalo izdelane in prešibko podprte. Zato kar sam priznavam, da prinaša razprava prav za prav samo neka posebna ter še neobjavljena moja prepričanja, ki pa zahtevajo kajpada še podrobnejšo obdelavo in vsestransko osvetlitev. Nekaj sem spadajočega dela je nakopičenega že v moji »Filozofiji« (1930); kar pa tam še manjka, bo prinesla moja knjiga »O Bogu«, ki bo, kakor upam, še v teku tega leta izšla.

kazala. Bila je sirota, ta hiša je bil njen prvi dom. Oklenila se ga je z vsem srcem, ga ovila z vsemi vlakenci svojega življenja. Nikoli ni mislila, da ga bo morala še pred smrtjo zapustiti. Prodan je bil, a si tega ni resno jemala k srcu. Še je bila streha nad njo. Podmolkel občutek, da bo umrla v tuji hiši, kot se je v tuji hiši rodila, se ji je zdajci razgorel v plamen. Težko je hropla, v grlu jo je dušilo.

»Saj gremo v Čufrovo pajštvo,« je Jernač zacepetal, »saj tam je tudi dom... Vraga vendar!«

Mahal je z rokama, kakor da nekaj duši tudi njega in lovi sapo. To Mice ni pomirilo. Debele solze so ji vrele na lica.

»Ne, Tone,« je zahlipala. »Jaz bi rada tu umrla... Saj čutim, da ne bom več dolgo...«

»Kako si čudna!« je Tone obupno zastokal.

Iztaknil je pipo v žepu, a ni vedel, kaj bi z njo. Kakor da si ne zna svetovati, je gledal v ženo, ki se je davila. Ko so prodali, nobene ni zinila, do tistega trenutka je molčala. Če bi ne bila bolna in bi v njem samem ne bilo tako mehko, bi jo trdó oštel. Toda pod vplivom ženinih besed se je nenadoma tudi njemu zazdelo, da niti ene mirne minute ne bo mogel preživeti v tuji hiši. O, da, da!

Prestopil se je in pritisnil čelo na steno kot takrat, ko je bil izvedel o sinovi smrti. Ni jokal, le telo se mu je potresalo; neznane bolečine so mu stiskale srce. (Konec)

ANTON BREZNIK

O ČASNIKARSKI SLOVENŠČINI

3. Anton Tomšič

Tomšič je bil prvi urednik Slovenskega Naroda, katerega je urejeval od 2. aprila 1868, ko je začel list izhajati, do svoje smrti maja 1871. Z ustanovitvijo Slov. Naroda prenehajo vplivati Novice s svojim jezikom. Vodilno vlogo je na mah prevzel Slov. Narod, ki je kot prvi in dolgo časa najuglednejši slovenski dnevnik vodil pismeni jezik 50 let, t. j. do razpada Avstrije l. 1918. Jezik Slov. Naroda je vplival na vse druge časnike ter na umetnostni in znanstveni jezik tega časa.

Slov. Narod so ustanovili štajerski rodoljubi v Mariboru z odločnim jugoslovanskim programom. Med drugimi točkami programa poudarjajo: »Opravičene tirjatve slovanskih bratov v Avstriji, posebno svojih južnih sosedov Hrvatov in Srbov bomo zagovarjali in povdarjali z isto resnobo in živahnostjo, kakor lastne domače. Sploh ne bomo nikdar zgrešili, da je slovenski narod koleno velike slovanske družine in po svojih silah hočemo pripomoči, da se bolj in bolj širi du-

ševna vez in vzajemnost slovanska po zameni literarnih in sploh kulturnih izdelkov med Slovani.« Nekateri osnutki programa so bili še odločnejši (prim. Iv. Prijatelj: Slovensko, slovansko in južnoslovansko vprašanje pri Slovencih na prelomu 60-ih in 70-ih let, Razprave IV. 66. sl.).

Tomšičevi sotrudniki so bili po večini štajerski vseučiliščniki in mladi izobraženci, ki so se navduševali ne le za politične, ampak tudi za jezikovne zveze s Slovani, zlasti s Srbi in Hrvati. Pri Slovenskem Narodu so sodelovali zlasti taki, ki so že pridno pisali v celovškega Slovenca, med njimi dr. Jos. Vošnjak, dr. Janko Sernek, dr. Pavel Turner, Ivan Železnikar, poznejši urednik Slov. Naroda, dr. Val. Zarnik i. dr. Vsi so se tudi jezikovno bližali Slovanom, zlasti pa srbohrvaščini. K listu so pristopili politični pisatelji, ki so bili že od prej ilirskega mišljenja kakor Davorin Trstenjak, Janko Pajk, Božidar Raič ter Ferdo Kočevar in A. Kos-Cestnikov, ki sta dolgo bivala v Zagrebu in sta slovenščino mešala s srbskohrvatskimi besedami. Tako se je zgodilo, da je ilirska struja, ki od l. 1848. ni hotela več utihniti in se je po Novicah po malem še vedno prikazovala (Kobe, Jeriša, dr. L. Toman ter že imenovana Ferdo Kočevar in Kos-Cestnikov) v Slov. Narodu popolnoma zmagala. Vodilni članki so vsi ilirizujoči, le kak dopisnik piše še po Noviško, edino Levstik in Jurčič pišeta čisto slovenščino; med zmerno ilirizujočimi je tudi urednik Tomšič. V prvem letniku je vpliv srbskohrvatskega jezika ter ruskih in čeških besed močen, pozneje so se nekateri — kakor je to redna prikazen pri časnikarjih — unesli in so pisali čistejši jezik. Vsi ti politični pisatelji so se šolali ob hrvatskem časopisju in so jezikovne posebnosti, ki so se jih nabrali ob njem, sipali v Slov. Narod.

Da so bili ti politični pisatelji tudi za jezikovno zблиžanje z drugimi Slovani, je za tiste čase umevno. Po sprejetju Beustovega dualizma so trepetali za usodo slovenstva in so se skušali naslanjati na močnejša slovanska plemena. Kranjci in Primorci so bili za rusko, Štajerci za južnoslovansko zvezo. Med seboj so se ločili po tem, da je skupina, ki se je zavzemala za Ruse (Levstik, Levec, Jurčič, dr. Celestin, Janko Pajk), pisala le malo ruskih besed, medtem ko se je druga skupina močno naslanjala tudi v jeziku. Le-ta skupina je imela med sotrudniki Slov. Naroda večino.

V vseučiliških društvih, iz katerih so prihajali ti izobraženci, so se pogosto sukale debate okoli izenačevanja slovanskih jezikov v večjem ali manjšem obsegu.

Dne 13. novembra l. 1867. so osnovali slovenski akademiki na Dunaju prvo slovensko dijaško društvo »Sava«; štajerski udje društva so bili že v začetku l. 1868. sprožili misel, da bi se »Sava« zlila s hrvatskim akademskim društvom »Velebitom« v eno samo slovensko-hrvatsko društvo. Dne 15. februarja 1868 se je iz obeh društev ustvarilo skupno akademsko društvo z novim imenom »Jug«, ki jih je združeval, dokler niso 5. maja 1869 ustanovili slovenski dijaki spet samo-

stojnega društva »Slovenije« in je »Jug« ob koncu šolskega leta 1869 prenehal (Iv. Prijatelj: Vloga »omladine« v prvem obdobju »mladoslovenskega« pokreta, Lj. Zvon 1924, 347; prim. tudi SN 1885, 233. 2). Slovenci so takoj od začetka pogrešali v društvu Srbov in Bolgarov; zato je bil na tedenskem shodu 17. junija 1868 sprejet predlog, naj odbor »Juga« pozove Srbsko Omladino, naj se s Slovenci in Hrvati zedini v »Jugu«. Pridružilo se je tudi nekaj Bolgarov. Na sejah se je večkrat govorilo o usodi slovenščine. Dne 6. maja so Jurčič in nekateri drugi člani društva obravnavali vprašanje, če naj Slovenci sprejmo hrvatski jezik za znanstvene spise in mnenje je bilo ločeno. Podobne debate o enotnem jeziku za Slovence in Hrvate so se v »Jugu« pogosto ponavljale. Nekateri Slovenci so predlagali, naj Slovenci opuste pismeni jezik, naj pišejo znanstvene knjige v hrvaščini, slovenščina naj ostane za pouk prostega ljudstva in v slovenske šole naj se vpelje hrvaščina (prim. Prijatelj, ravno tam 349, 414—415). Enaka prizadevanja je imela tudi »Slovenija«, ki se je maja 1869 za »Jugom« ustanovila. Štajerski visokošolci so želeli, da naj pride na spored drugega študentskega shoda, ki se je vršil 4. septembra 1869 v dvorani narodne čitalnice v Ljubljani, tudi točka: Kateri jezik naj rabijo Slovenci za višje slovstvo? Štajerski akademiki so imeli v mislih srbohrvaščino, ostali pa ruščino. Predavanje o tem je imel Fr. Levec, čigar izvajanja nam razodevajo mišljenje tedanje mladine. Rekel je med drugim, »da je med slovensko mladino o tem vprašanju dvojno mnenje. Vsi so v tem edini, da si s svojim jezikom ne moremo zagotoviti slovanske prihodnosti in zato mislijo eni, da naj se sprejme hrvaški, eni pa ruski jezik za višo slovesnost (= slovstvo)... Glede na to, da, ako se mi poprimemo kterege si bodi jugoslovanskega narečja, ne vidimo nobenega napredka, ne nahajamo v tem za našo slovansko bodočnost prave garancije, izrekamo svoje trdno prepričanje o tem, da za višo slovesnost je neobhodno potrebno, poprijeti se jezika r u s k e g a« (SN 1869, 105. 1).

Da je tako mišljenje vplivalo na jezik Slov. Naroda, se ni čuditi. Vendar je bilo slovensko izobraženstvo še toliko vajeno domače besede, da take mešanice za trajno ni moglo prenesti. Velika večina slovanskih izposojenk se ni nikoli sprejela; nekateri izrazi so se sprejeli šele pod Jurčičevim (n. pr. čustvo za sl. čustvo, jadikovati, oriti, vežbati) in železnikarjevim uredništvom (n. pr. član, odgoditi, posledica, otvoriti, predbacivati, sličen, svrha, zapamtiti), ko so bila tla za slovanske izposojenke ugodnejša. V tem času se je začelo rabiti tudi več srbskohrvatskih oblik (n. pr. jednak nam. enak, osoba nam. oseba, predlog pro- za slov. pre-, n. pr. proklinjati), ki so se ohranile v časopisju do Pleteršnika, ki je zopet uveljavil več slovenskega oblikovja.

V tem času se je začel tudi naval mednarodnih, t. j. romanskih časnikarskih tujk, ki bodo počasi Germanom in Slovanom uničile

jezik. Tako moremo reči, da se je pravi časnikarski jezik pri nas začel s Slovenskim Narodom.

Iz prvih letnikov SN so se za stalno udomačile sledeče srbsko-hrvatske izposojenke: četa, dirniti, dragocenost, podroben, povod, propalica, razmotriti, slučaj, smatrati, težiti, uvaževati, vest; predlogi napram, vočigled; raba orodnika brez predloga rodod, početkom, koncem itd.

č e t a; slovenščina je rabila za to **k r d e l o**, česar srbohrvaščina ne pozna. Prve čete so pripeljali k nam že ilirci v Sloveniji 1849, 118; pozneje piše Slovenec l. 1866., 211 o krdelu Garibaldijevih prostovoljcev, ali v isti sapi jih imenuje tudi: četa Garibaldijevih prostovoljcev. Jurčič je še pošiljal l. 1877. po SN več mesecev ruska krdela na Balkan, pozneje se je domača beseda vedno bolj gubila in se le redko rabi, n. pr. vedno nova vojaška krdela (Železnikar SN 1883, 2. 1). Bolgarska krdela bodo le obotavljajoč se šla iz sovražnikove dežele (dr. Danilo Majaron, SN 1885, 295. 1). Kako se je beseda v vojaškem jeziku izgubila, nam kaže n. pr. dr. I. Tavčar, ki rabi za vojaški pojem četo, za nevojaški pojem krdelo: turški vezir, lenuh Mustafa je z divjimi svojimi četami ležal pred dunajskim ozidjem (SN 1881, 168. 1; podpisan: —r—); v isti sapi rabi za isti pojem krdelo, ko ne misli na vojaščino: Ali ta gospod nij sam v deželi; krog njega je zbrano krdelo, ki temnih oči in s temno dušo opazuje narodno naše delovanje, želeč itd.; malo dalje: Kakor ono fanatično krdelo, kateremu je tipus in glavni zastopnik gori omenjeni gospod (SN 1881, 166. 1). V istem članku piše Tavčar: Slovenci smo jednaki malej vojnej četi sredi sovražnih armad; toda: krdelce zagrebških gospic (oboje SN 1882, 123. 1); enako: slovenske in hrvatske čete proti osmanskim armadam (123. 2). Bil je (Bleiweis) bojni, ki je plahe čete k novemu navalu naužigal, ki je sovragu sekal najhujše rane in zapodil v beg krdela njegova (SN 1881, 273. 1). Primerjaj še: krdelo svobodnjakov (v nemškem državnem zboru) bode odslej Bismarcku služilo le za ironične opazke (SN 1887, 46. 1).

d i r n i t i; prvi je zapisal v Novicah 1865, 98 Jos. Blaznik: dirnuti v srce; SN 1868 pa že pogosto piše: nemilo me je dirnil glas iz Gorice (78. 1); članek je neljubo dirnil (102. 4) itd.; shr. izraz se rabi samo za neugodno občutje; prim. slov.: Da imajo ravno tiste nemške časopise, kateri nas Slovence najbolj psujejo, bode gotovo vsakega bridko zadelo (Levstik, SI 1866, 279). Kakor nekdanj kralja Belzarca plamteča roka, ki je napisala na steno njegove palače tri pomembne besede, tako je nemilo zadela sredi zabav kralja Milana brzojavna vest (Železnikar SN 1883, 217. 1). Tako nemilo zadene kneza Battenberga (SN 1886, 259. 1).

d r a g o c e n o s t je slaba beseda, ker pomeni lastnost kakega dragega predmeta, ne predmeta samega; zato je tem bolj škoda dobrega domačega izraza **dragotina**, ki je zdaj že pozabljen. Vodnik je pisal: na barkah so Dragotine pelali (Novize 1799, 41. 7;

Slovenija 1849, 98: dragotine. En sam bankir ima desetkrat več premoženja kakor so vse dragotine vredne, ki jih imajo cerkve (N 1859, 238). Kraljeva rodovina (v Neapolju) spravlja cekine in druge dragotine že na ladije (N 1860, 280); narodnost je največja dragotina (SN 1872, 125. 1).

p o d r o b e n, podrobnost so vzeli časniki iz srbohrvaščine, le-ta ima to iz ruščine; domač izraz **n a d r o b e n**, **n a d r o b n o s t** je že pozabljen, dasi je po časnikih še dolgo živel. Že Vodnik ima v francoski slovnici 1811, 108 je *detaillé*: na drobno povém; ne bomo dajali nadrobnih navukov (Babištvo 207). Izpraševal jo je o tem nadrobneje (Jurčič, Mej dvema stoloma). Iv. Prijatelj je pri Jurčiču domače oblike nadomestil z ruskimi, n. pr. da bo našega moža drobneje poznal, Jurčič, Glas. 1867, 201; Prijatelj: podrobneje (IV. zv. 196). Drugi zgledi: dal si je šolske naprave prav na drobno razložiti (N 1866, 7). Iz bojišča pri Kustoci se še le zdaj bolj na drobno pozvedujejo dogodbe (N 1866, 219). Mi se nismo na drobno bavili s parlamentarno kazuistikom (SN 1881, 127. 1). Nemški pesnik Gottfried Kinkel je svojim rojakom na drobno dokazal, da mora biti tudi slovenski del Ilirije v nemškem »bundu« (Jurčič, SN 1880, 36. 1); nadrobna razlaga (SN 1869, 104. 1). Druge nadrobnosti opuščamo iz te razprave (SN 1886, 276. 1).

p o v o d (shr., vzeto iz rušč.) izpodriva domačo **p r i l i k o**. V SN 1868 rabi isti pisatelj za isti pojem oba izraza, kar dokazuje, da se pomena izposojenega izraza ni zavedal: srca so nahajala dovolj povodov dajati itd. (1. 1) pa: Novi dve postavi ste dajali liberalizmu prilike dovolj, razvijati svojo zmagonosno zastavo (3. 1). V političnem življenju šestokrat neznamenit slučaj daje priliko, opazovati ali vsaj domnevati, kaj se godi za kulisami, za katerimi se kuje osoda narodov (SN 1882, 29. 1). Deželne sodnije svetnik dr. V. dobil je povodom svojega umirovljenja naslov in značaj nadsodnijskega svetnika (SN 1887, 18. 3); drugod piše za isti pojem: ob priliki Gambettine smrti (SN 1885, 12. 1). Danes zvečer ob 6. uri poroči se gospod dr. Ivan Tavčar z gospodično Franjo Košeninijevo. Včeraj zvečer bili sta tem povodom pred gospodične neveste stanovanjem dve sere-nadi (SN 1887, 25. maja).

p r o p a l i c a, propal je slov. **i z p r i j e n e c**, izprijen, česar srbohrvaščina nima. Da se pisatelji istega pomena obeh izrazov ne zavedajo, kaže primer: V Carigradu sijajni sultanovi gradovi, vnanje znamenje moči in bogastva, sledovi propadanja in izprijenja (Železnikar, SN 1885, 68. 1). V današnjih časnikih je vse propalo, še pred desetletji se je govorilo slovenski: boj med spridenim poganstvom in mladim krščanstvom (SN 1873, 294. 1); kraljica Izabela, spridena ženska (Šuklje, SN 1876, 108. 1). Nemško novinarstvo v Avstriji je res strašno sprideno in lažljivo (Jurčič, SN 1877, 198. 1); v istem letniku: spridena birokracija (238. 2), izprideno sodišče (209. 2). Bajoneti, poli-

cija in spridene sodnije ne morejo nadomestiti razdejanja svetinj v srcu narodovem (SN 1878, 130. 3).

r a z m o t r i v a t i; časnikarji razmotrivajo, premotrivajo in uvažujejo, a ne vedo, da oba prva izraza v srbohrvaščini ter tretji izraz v ruščini isto pomenijo kar slov. razmišljati, premišljati, pretehtavati, preudarjati itd. Zgledi: Preudarjaje vse to moramo čuditi se, da takšni možje nasprotujejo načelu narodnosti (Sl 1865, 235). Pevčeve besede »Vremena se bodo Kranjcem zjasnila« mi prihajajo na misel, ko premišlujem sedanjo dobo (Levstik, Sl 1865, 267). Morgenpost naravnost prizna, da bode treba federalizem resno v preudarek vzeti (SN 1869, 58. 1). Na to važno vprašanje smejo le vsi Slovenci po natančnem, vsestranskem premisleku odgovoriti (N 1866, 272). Berite (volilni razglas) pazljivo in pretehtajte ga (N 1867, 25). Slovenskemu narodu v preudarek (naslov članka SN 1870, 33. 1). Ta sklep je bil storjen po zrelem preudarjanju (N 1866, 374). To je premisleka vredno (SN 1868, 63. 2). Pod predsedstvom Napoleonovim bo minister-ski zbor preudarjal rimske zadeve (N 1862, 356). Sivi oblaki krijejo politično obzorje, toliko večja je torej potreba, da svoje notranje zadeve prevdarjamo mirno (N 1864, 77). — Pogosto se rabi ruski izraz nam. slov. **u p o š t e v a t i**, n. pr. Vlada noče uvaževati ljudskih zastopnikov (SN 1869, 126. 1).

s l u č a j je že precej spodrinil domača izraza: 1. naključje, 2. primerljaj, primer. Shr. izraz je prvi uvedel dr. V. Zarnik (N 1862, 222: slučajno); N 1865, 347: od slučaja do slučaja = primer), a se pomena ni zavedal, sicer bi ne bil zapisal: tacega slučaja in primerljeja nisem našel (N 1867, 45 slučaj tu pomeni = primerljaj). Slov. izraz se je še pisal pod Jurčičem, pozneje se je jel opuščati in so redki primeri, kakor: ali nalašč ali pa po naključju (SN 1885, 76. 1). Nemčija je Francijo (1870) premagala s pomočjo naključja (dr. Majaron SN 1887, 28. 1). Šel sem po naključbi mimo gostilnice (Levec, SN 1871, 136. 2). Enakega pomena slučaj = naključje se tudi Jurčič ni zavedal, kar kaže primer: kako se slučaj in naključje veže meni na uslugo (Jurčič, Doktor Zober 1876, 97).

s m a t r a t i. Danes bi že marsikdo debelo gledal, če bi rabili nam. tega slov. izraze, kakor so jih še nedavno pisali. Nekaj primerov: Srečnega se č i s l a m, da sem si ta stan izvolil (N 1865, 409). Cesar Napoleon se bo presrečnega čislal, ako mu pride naslednik na svet (N 1856, 84). Najmanj za tako velikega moža (kakor so Rieger, Palacky) se je Svetec do zdaj čislal (Levstik, SN 1868, 6. 1). Srečnega se čislam, da naš zaveznik našo politiko poterjuje (N 1861, 248). Nemci so našo Slovenijo za nekako svojo domeno ali državno posestvo imeli (Levstik, Sl 1866, 349); isti pojem je dr. Tavčar izrazil s shr. izrazom: Naš list pridobiva več simpatij v krogih, katere so oni do zdaj za svojo domeno smatrali (SN 1881, 295. 1). Srečnega se štejem, da ti morem pomagati.

težiti, težnja; prve težnje imamo že v Novicah 1861, 225; glagol težiti se prikaže v prvih letnikih SN in postane najbolj rabljena časnikarska beseda. Kmalu pa ne zadostuje več samo shr. izraz in je treba privzeti še rusko *stremeti*, *stremljenje*, kar pomeni isto, kar shr. težiti, težnja, slov. *prizadevati si*, *prizadetev*, *prizadevanje*. Da pisateljem ti pomeni niso znani, dokazujejo soznačni (sinonimni) izrazi, n. pr.: V njem smo svoje težnje in prizadevanja (!) videli vtelesena (SN 1884, 21. 1). Ker so češke težnje in njihova prizadevanja identična z našimi (SN 1881, 97. 1). Da shr. in ruski izraz isto pomenita, kar zgoraj naštetih slovenski, se lahko prepričamo iz vzporednih primerov. Dr. Dominkuš je napisal nem. brošuro *Die nationalen Bestrebungen der Slovenen* (Graz 1869), kar je SN prevel: *Narodna prizadevanja Slovencev* (1869, 46. 1); rabijo se tudi oblike *prizadetev*, *prizadeva*, *prizadetje*, n. pr. Tak slovanski kongres bi imel velik pomen, ker bi se prizadetve Slovanov razodele (SN 1871, 19. 2). Zoperniki naj spoznajo pravičnost naših prizadetev (N 1862, 1). Mi nismo v principu nasprotniki narodnostnih prizadev (SN 1869, 41. 2). Vsa prizadetja za avtonomijo (Levstik, SI 1865, 267). Dalje: *Ravnateljstvo Kranjske hranilnice našim prizadevanjem ni baš naklonjeno* (Železnikar, SN 1884, 212. 1). Nemci niso baš navdušeni za naša narodna prizadevanja (Železnikar, SN 1885, 171. 1). Pogosto se rabi v pomenu slov. *meriti na kaj*, *siliti*, *nagibati se*, n. pr.: *Katoliška akcija teži za tem, da se laiki udeležujejo apostolata* (Bog. Vest. 13, 35), slov. *meri na to*, n. pr.: *Naše želje merijo na to, da se narodu bodočnost zagotovi* (SN 1874, 37. 1). *Naše prizadevanje bode merilo na to, da se mir ohrani* (Jurčič, SN 1879, 14. 2). Tudi Slovenci se štejemo k Jugoslovanstvu. *Na to gre in meri vse naše delovanje v poslednej vrsti* (Jurčič, SN 1878, 263. 1). *Vse Daničičevo delovanje meri na to, da bi svoje rojake naučil pisati v čistem srbskem jeziku* (SN 1878, 24. 1). Nemci težijo proti jugu (dr. Serbec, SN 1878, 228. 1). Isti pojem je slovensko izrazil Železnikar: *Nemčija sili proti vzhodu* (SN 1882, 241. 1).

vest; slov. je *novica*, česar srbohrvaščina nima. Zlepa ni kaka srbskohrvatska beseda tako odpihala slovenski izraz kakor ta. Ko se v tem času začne rabiti *vest* (posamično so pisali že ilirci v Sloveniji 1848, 206: *Vesti iz Štajera*; 1849, 23: *vesti* [novice], kar se pa še ni sprejelo), noben pisatelj več ne pozna slov. izraza in je prava redkost, da ga po dolgih letih srečamo pri dr. D. Majaronu v SN 1885, 84. 1: *Družbo je zadela pohlevna novica, da je ruski general Komarov prepodil Afgance; ta novica je pretresla emirja.* (Dalje)

O ČASNIKARSKI SLOVENŠČINI

4. Jurčič.

Jurčič je urejeval Sl. Narod od srede julija 1871 do svoje smrti 3. maja 1881. To je bila najburnejša doba našega časnikarskega jezika. Nihče ni delal z njim toliko poskusov in nihče ga ni tako trdo privijal na srbohrvaščino kot Jurčič. On mu je dal tisto obliko, katero ima v glavnem še danes.

Pri listu je sodeloval že od začetka; od julija 1868 do Velike noči 1870 je sedel v uredništvu kot podurednik. Do konca leta 1870. je pisal še po Bleiweisovih načelih, nato pa se je pridružil ilircem in jim kmalu korakal na čelu. Ta veliki preobrat se je vršil v njem počasi.

V prvih letnikih je pisal še jako čisto slovenščino; rabil ni niti vseh onih srbohrvatskih besed, ki so jih Bleiweis, Levstik in drugi vpeljali. Motilo ga tudi ni to, da je večina sotrudnikov pri listu hrvatila. Brez vpliva so bile nanj tudi debate v hrvatsko-slovenskem akademskem društvu »Jug«, kjer se je večkrat govorilo o opustitvi slovenščine. Znameniti so njegovi članki o slovenskem jeziku, ki jih je proti koncu l. 1870. sprožil hrvatski list »Zatočnik«. Ta list je 8. okt. 1870 priobčil članek, v katerem je pozival ministra Andrassyja, naj tako, kakor je l. 1867. odločil Ogrsko od Avstrije, izloči sedaj Hrvatsko iz Cislitvanske, pristavljajoč: »Okolo take Hrvatske se bodo zbrali Istra, Kranjska in slovenski Štajer, da se ohranijo svoji narodnosti.« Na ta poziv je napisal Jurčič v Sl. Narodu dva uvodnika pod naslovom »Slovenci in Hrvatje«, v katerih izreka veselje, da so se začeli Hrvatje zanimati za Slovence. Pred dualizmom je bilo med Hrvati in Slovenci še nekaj zvez; ko pa je l. 1867. vstala med njimi Beustova stena, smo si postali tujci. Mi smo, pravi, svoje brave vedno v dotiki s položajem na Hrvatskem obdržali in gojili tako idejo vzajemnosti za bodočnost. »Pozor« in potem »Zatočnik« sta se malo ali nič brigala za našo politiko in naše trpljenje. Starčevićijanci, ki ne poznajo Slovana, temveč samo Hrvata, so nas počastili po svoje, rekši, da smo »planinski Hrvati«. Na poziv »Zatočnika« odgovarja Jurčič, »da smo precej in brez pomisleka pripravljeni udati se tistemu, ki nas zedini, na jugoslovanstvo nasloni in ponemčenja reši«. Vendar v madžarsko pomoč ne veruje, ampak zaupa »več v bodočo moč slovanstva«, kateremu je treba z delom pripravljati pot ne samo med Slovenci, ampak tudi med Hrvati. Pot, ki so jo bili nekaj izbrali »Ilirci«, je bila kriva. »Kakor je bila vsa slovanska vzajemnost jako čudna sentimentalno-gramatikalno-meglana podoba za pesnike, ne pa za politike, takoj je tudi jugoslo-

vanska vzajemnost.« Jurčič odklanja mešanje jezika in postavlja vprašanje vzajemnosti v politično zvezo. »Hotelo se je od nas, da svoj jezik zavržemo in pišemo takoj hrvatsko-srbski. Ta uk je imel že mnogo učencev pri nas, zlasti med našimi starejšimi domoljubi. Mlajši so dobro spoznali, da bi bil to nenaraven skok, ki bi se bridko maščeval, spoznali, da moramo narod s pomočjo njegove ožje lastitosti zoriti... To vse naj pomislijo oni Hrvatje, ki nam še dan denes zamerijo, da se »literarno« nismo še zedinili in se še ne mislimo« (obširneje govori o tem Iv. Prijatelj, r. t. Razprave IV, 93 sl.).

Značilno za tedanje razmere je, da je Jurčič s temi jezikovnimi nazori zadel na odpor. Na Jurčičeva članka in na odgovor »Zatočnika«, ki je Jurčiča dobro razumel in pisal, da pod zvezo med hrvatskimi in slovenskimi deželami misli na politično zvezo in da nima nobenega opravka z onimi Hrvati, ki slovenskim bratom vsiljujejo hrv. gramatiko in slovar, je nekdo, ki se je podpisal z grško črko delta, napisal članek »Od besede k dejanju!«, kjer pravi: »Da! Združiti se hočemo s Hrvati politično in s časom tudi književno!« In z njim je potegnil tudi urednik Tomšič, ki je k dopisu pristavil: »Sl. Narod in Zatočnik sta polagala glavno važnost na politično zedinjenje med Hrvati in Slovenci. Seveda tudi literarno približevanje ne bode škodovalo, vendar ima to za zdaj sekundarno važnost« (SN 1870, 127. 1).

Jurčič tedaj še ni mislil, da bo na to polagal važnost kmalu tudi sam. K tej preokrenitvi so ga nagnili naslednji dogodki. Avstrijske Južne Slované je spričo nemških zmag v Franciji pričela skrbeti njih bodočnost. Hrvatski opozicionalni politiki so sklicali na dan 8. nov. 1870 v Sisek sestanek hrvatskih in slovenskih politikov, kjer so govorili o združitvi Slovenije s Hrvatsko v skupno federativno državno telo. Nato se je vršil dne 1. dec. 1870 v Ljubljani prvi južnoslovanski shod, ki je sklenil 6 resolucij. Med drugimi pravi: »Vsled velikih zgodovinskih dogodkov, kateri narodom in državam Evrope postavljajo nove temelje, zbralo se je nekoliko slovenskih, hrvatskih in srbskih rodoljubov v Ljubljani dne 1. dec. 1870, ki so se sporazumeli o sledeči izreki (= izjavi): 1. Jedinstvo južnih Slovanov, začeto o postanku naroda, je ostalo skozi vse veke živo v narodnem čustvu in se javlja proti drugim narodom v jedinstvu jezika. 2. Južni Slovani ... zjedinjavajo ... vse svoje moralne in materijalne moči ter jih hočejo upotrebovati za svoje jedinstvo na književnem, gospodarskem in političnem polju.« Nasledek ljubljanskega shoda je bil ta, da se je za širjenje tega programa z Novim letom 1871. začel v Sisku izdajati v nemškem jeziku list Südslavische Zeitung, v čigar uredništvo so njegovi hrvatski izdajatelji pozvali tudi Jurčiča kot poročevalca za slovenske zadeve. V Sisek je odšel tik pred koncem meseca decembra 1870 in ostal tam do srede julija 1871 (Iv. Prijatelj r. t. 133). List je imel namen, proti inozemstvu

in vladi potegovati se za hrvatske in slovenske koristi ter v sebi kazati jugoslovansko edinstvo (Ilešič, Slovan 1911, 315).

Ljubljanski južnoslovanski shod je imel za Slovence samo jezikovne nasledke, v političnem oziru je bil, kakor je ugotovil dr. V. Zarnik, »brez sledú in tirú« (SN 1871, 55. 1).

Bivanje v Sisku je Jurčiča popolnoma spremenilo. Vzljubil je hrvatsko zemljo in našel v njej mnogo pristnega slovanskega duha, katerega je pri časnikarskem delovanju tako željno iskal. V povesti »V vojni krajini«, ki jo je kmalu nato spisal, polaga na jezik vojaškemu zdravniku Slovcu, službujočemu v Vojni krajini, besede, ki veljajo za Jurčiča samega: »... prišel sem bil v druge običaje, bolj naravne, bolj značajne in slovanske, nego sem jih bil vajen v našem po nemštvu in italijanstvu že oblizanem severnem delu Jugoslovanstva« (Zora 1872, 18). V Sisku je pridno bral srbske časnike, n. pr. novosadsko Zastavo, Srbski Narod in Pančevca ter osebno občeval s srbskimi rodoljubi izven Srbije ter iz Srbije. Jurčič je v Sisku govoril hrvatski (Ilešič, Slovan 1911, 343). Vse to mu je zbudilo tudi ljubezen do srbohrvaščine. Ko se je začel v Sl. Narodu oglašati z dopisi in članki iz Siska, ima v njih polno srbskohrvatskih besed, ki jih doslej še nismo brali pri njem (n. pr. Slaveni se morajo ujediniti, manjina, goropadno, možu je opredeljeno = določeno, glas je zaoril, navestjuje = naznanja, sabor se ima sestati, Avstrija boluje, predstavka = vloga, v sukob priti, gleda paznim okom, ipak, Srbi čuvajo svojo vlastitost itd.). To mešanico je nadaljeval tudi v Mariboru, kamor se je kot glavni urednik lista vrnil; z 18. julijem je vidna njegova roka. Bivanje na slovenskih tleh ga je sicer streznilo, opustil je z vsakim mesecem več srbskohrvatskih besed, vendar ga ljubezen do srbohrvaščine ni več izpustila iz objema. Nanjo so ga vedno znova priklepali dogodki, ki so kmalu sledili.

Prvi razlog, da je opustil Bleiweisovo stališče glede jezika, so bile osebne zveze s srbskohrvatsko zemljo. Zgodilo se mu je kakor drugim Slovencem, ki so prišli na Hrvatsko in jeli takoj mešati srbohrvaščino s slovenščino (Kočvar-Žavčanin, Kos-Cestnikov, dr. V. Zarnik itd.), ali onim, ki so odšli v Rusijo in pisali slovensko-rusko mešanico (M. Štifter, Krutogorov-Hostnik, Celestin itd.), in onim, ki so odšli v Prago in se jim je v spisih to takoj poznalo (Žvegljevi dopisi po Novicah, Iv. Hribarjevi po Sl. Narodu, n. pr. 1871, 109. 2 itd.). Na Jurčiča so najbolj delovale osebne zveze in takih zvez je bilo v nastopnih letih še več; l. 1872. je šel v Beograd, l. 1874. pa v Zagreb, kjer se je za srbohrvaščino tako navdušil, da je bil pripravljen popustiti svoje narečje in poprijeti se srbskohrvatskega. Vsaka nova pot na slovanski jug je imela za nasledek to, da je uvajal vedno več srbskohrvatskih besed.

Drugi razlog pa je bil narodnoobrambena značaja. Kot uredniku prvega političnega lista mu je pripadla naloga, čuvati nad narodnimi svetinjami in te so bile tedaj vsak dan v večji nevarnosti.

Dobro pravi Iv. Prijatelj: »Slovenci so takrat zdihovali pod silnim pritiskom Auersperg-Lasserjeve germanizujoče vlade, ki je preganjala njih jezik v uradu in šoli, konfiscirala časopisje in jim pretila celo v kranjskem deželnem zboru vzeti večino. Sicer vseskozi realno misleči »Narodov« urednik Jurčič se je oprijemal za vsako bilko. Strašil je nasprotnika, prodirajočega v domačo hišo, s slovanstvom ter brez sistema opremil »Narodov« jezik s hrvaškimi izrazi« (Vzajemniška epizoda, Veda II, 341).

Misel, da naj pripravlja slov. narod tudi na jezikovno zedinjenje s Hrvati, je bila v njem že v prvih letih urejevanja dozorela. Medtem ko je n. pr. Levstik v časniškem jeziku rabil številne slovanske izposojenke, a je povesti pisal v čisti slovenščini, Jurčič ni delal razločka med časniškim in umetnostnim jezikom. Jezik v povestih teh let je isti kot v političnih člankih. V povesti »Telečja pečenka« (SN 1872, 41. št. dalje) rabi n. pr. izraze: korake broječ, človeka vzbuni, odvažen, se je čudom začudila, izba je bila dolbkom (= hs. dupkom, natlačeno) polna itd. V povesti »V vojni krajini« (Zora 1872) piše n. pr. osobito, poslušivajoč, sem pet žveplenk ali »šibic« spraskal (2; nas torej po šolsko uvaja v srbohrvaščino!), nepoznat, ozbiljni govori; ni bil proizvoden »genij« — barem prijatelji ga nismo mogli pregovoriti, da bi za pero prijel (2), posledica (doslej je redno rabil staro domačo, zdaj že opuščeno besedo nastopek), smo se grohotom smijali, odgane košuljo, narod (= ljudstvo), sličen, vsakako, me je vzbunilo, štovanje, odmah, stališ, navestiti itd.). Enak je jezik v povesti Ivan Erazem Tatenbah (SN 1873), a prostor nam ne dopušča, da bi naštevali obile izposojenke. Pripombe je vredno le to, da mu je časnikarski jezik tako prešel v kri, da ga je rabil celo v opisih kmetiških ljudi, n. pr. Že je bila dva koraka storila, a v njeni glavici se druga taktika (!) izrodi (5. 2). Ko Baltazar pride do vrat, zapre mu jih pred nosom in tišči. A po kratkem parlamentiranju (!) se trdnjava uda (5. 2).

Isto razpoloženje za hrvaščino se je pripravljalo tudi v Jurčičevi okolici. Februarja l. 1872. je priobčeval v SN nekdo, ki je moral stati, kakor kaže tretji članek, blizu uredništva ali konzorcija lista, vrsto člankov z naslovom »Narodno delovanje«. Značilne so besede drugega članka: »Mali narodi nimajo zadosti duševnih moči za razvijanje vsestranskega slovstva; njih duševni proizvodi ne bodo nikoli prestopili srednje mere, navadno pa bodo le nižjim stanovom zadoštovali. Slovenci bomo zaostali v vsakem oziru, ako se bomo vedno preveč separatistično razvijali... Naše slovensko narečje je tako blizo hrvatsko-srbskemu, ktero se govori po obširnih južnoslovanskih deželah, da celó potujoči severni Nemci ne zapopadejo, kako je mogoče, da te narodne veje vsaj v slovstvu niso zedinjene... Še nam je v spominu, kako strastno so Novičarji napadali leta 1852. Majarja, Tomana, Razlaga, Raiča in druge, ki so bili dejansko poskusili dokazati, kako lepo bi se bila vsa južnoslovanska narečja dala zlitu v

eden edini književni jezik, med tem ko bi domača narečja isto tako služila za poduk prostega naroda« (SN 1872, 19. 1). Jurčič kot urednik zdaj takih nazorov ni zavračal, kot je storil še l. 1870.

Močno je vplivalo na Jurčiča potovanje v Beograd. Dne 22. avg. 1872 je bil ustoličen dotlej mladoletni srbski knez Milan. Za to priliko so se pripravljale velike slovesnosti. Beograjska občina je povabila nanje vsa večja avstrijska mesta, med njimi tudi Ljubljano, ki pa je imela nemški občinski svet in je povabilo odklonila. Slovenski listi so pisali, da bi bila sramota, ako bi se ustoličenja ne udeležil noben Slovenec. Nazadnje je prišlo do tega, da se ga je udeležil Jurčič. Dne 20. avg. beremo v SN med dnevnimi novicami: »(V Belgrad) je včeraj odpotoval glavni urednik »Slov. Naroda« gospod Jurčič, da bode izvirna poročila o slavnosti vstolovanja kneza Milana poslal« (96. 5). Dne 23. avg. je bil z drugimi slovanskimi gosti pozvan na obed h knezu. »Jurčič je pozdravil kneza v imenu Slovencev (na kosilu pri knezu)« (99. 2). Pred obedom je bil z nekaterimi drugimi gosti sprejet v avdijenco. »Stopili so Srbi iz enega kraja vkup, Hrvati vkup, Bolgari takisto; jaz pak, s am in samcat Slovenec! nijsem mogel »vkup stopiti«, ker sem bil sam iz naroda, ki je — če Bog hoče — tudi ud Jugoslovanstva.« Predstavil se je knezu in rekel: »... imam čast Vašu Svetlost pozdravljati i čestitati ob prilici nastupanja na vladu, u ime Slovenacah, kao na severnom zapadu skrajnoga dela Jugoslovanstva.« V Beogradu je ostal štiri dni in našel svoje stare znance in si pridobil novih (obširneje poroča o tem Plešič: Jurčičevo potovanje v Belgrad, Slovan 1911, 337—344).

V času, preden se je Jurčič prvokrat izrekel za jezikovno zedinjenje s Hrvati, je prišlo za to več zunanjih spodbud. L. 1874. je izšla pri mehitaristih na Dunaju brošura »Jugoslavenska slova«, ki je pisala, da se morajo jugoslovanska plemena v bodočnosti zediniti, ako hočejo živeti v Evropi. »Jedno ime, jedan barjak, jedna misao, jedan občeni narodni književni jezik — ovo je početak Jugoslovanstva.« Ko je Jurčič v uvodniku pod naslovom »Jugoslovansko« o brošuri poročal, je rekel značilno: »... knjižica ima namen zopet ono veliko misel sprožiti in oživiti, misel jugoslovanskega literarnega zedinjenja (SN 1874, 111. 1). Par tednov za tem je povedal isto nekdo — po jeziku soditi dr. Vošnjak —, ki je napisal članek »Univerzitetu v Ljubljani«, kjer se sprijaznjuje z mislijo, da bi se dala sprejeti univerza z nemškimi in slovenskimi predavanji. »Idealisti tudi ne smemo biti taki, da bi mislili, ka naša še mala literatura uže zadočuje za izključivo slovensko univerzo. Tu bode trebalo še mnogo delati, — in morda bode mogoče univerzitetno literaturo stoprv tedaj skupaj spraviti, kadar iz političnega do literarnega edinstva na slovanskem jugu pridemo« (119. 1).

Nova stopnja v Jurčičevem jezikovnem razvoju se začne ob otvoritvi vseučilišča v Zagrebu. Dne 20. okt. 1874 beremo v SN: Jurčič je šel v Zagreb k odpiranju vseučilišča (239. 4). Dotlej se je namreč

še vse po slovensko odpiralo: Jurčič je sam pisal: deželni zbori se odpro (1871, 94. 1), glavar odpre sejo (1874, 161). Dunajska svetovna razstava se je 1. maja slovesno odprla (1873, 101. 1). Dr. Janez Mencinger je odprl odvetniško pisarno v Kranji (1871, 151. 4). Ko je poslal Jurčič prvo poročilo iz Zagreba, že piše po hrv.: *o t v o r j e n o* je bilo v Zagrebu vseučilišče (243. 1) in tako še pogosto: svečanost otvorjenja 248. 1; 250. 1; 257. 1 itd.

Otvoritev ga je navdala s silnim navdušenjem. Tedaj je prvič javno izpovedal svojo pripravljenost za slovstveno zedinjenje s Hrvati in jo je proti vsakomu zagovarjal. Dne 24. okt. je pisal: »... otvorjeno je bilo v Zagrebu vseučilišče in prisotni so bili tudi Slovenci in bili so srčno sprejeti. Ideja, da smo s Hrvati en narod (opomba poroč.: dr. Costa je ob slovesnem odpiranju kot zastopnik »Slov. Matice« rekel: »Slovenci se s Hrvati *s m a t r a m o* za eden in isti narod [podč. SN], vendar smo dozdej državnopravno in politično ločeni, SN 1874, 240. 1), da moramo mi vsakako težiti, da se v bodoče, kadar bodo razmere ugodnejše, zedinimo s Hrvati, ter da za to prej narod pripravljamo, — ta je pri nas uže dalje časa njegovana in trdno vsajena v srca vseh Slovencev, ki mislijo o bodočnosti svojega naroda... Da smo mi pripravljani s *č a s o m* (podč. Jurčič) popustiti v vseh veliko-literarnih stvareh svoje narečje in poprijeti se hrvatsko-srbskega, to smo uže mnogokrat izrekli. Istina pak je, da predno nismo politično zblíženi, bode tudi jezikovno zedinjenje neizvršljivo ostalo. Pripravljati se na to pač moramo in se tudi pripravljamo. Hrvatje sami nam dajo svedočbo, da je naše pisanje od denes njim vse bolj razumljivejše (tako!), nego slovenska pisava pred desetimi leti. A še mnogo več, nego mi s peresom more storiti neposredna dotika, v katero bo prišla naša *o d r a s l a* mladina z jezikom, narodom in slovstvom hrvatskim, in to na hrvatski univerzi (243. 1).

Ta izjava je splošno presenetila. Graška Tagespost je prinesla 7. nov. članek z naslovom »Die Slovenen«, o čemer poroča Jurčič: Posebno to peče nemške žurnaliste, da izrekamo, ka smo pripravljani s časom v vseh velikoliterarnih stvareh poprijeti se hrvatskega jezika... politično zedinjenje s Hrvati *s m a t r a m o* le kot program *b o d o č n o s t i*, a ne sedanjosti, baš ker vemo, da zdaj niti pri nas niti pri Hrvatih nij še političnih tal za nje (258. 1). V članku »Slovenci in Zagrebško vseučilišče« zopet piše: Želje po *l i t e r a r n e m* (podč. Jurčič) zedinjenji uže pred 20 leti nismo »*p r i t a j i v a l i*«, pa naj jo zdaj? (267. 1). Če se spomnimo, kako je Jurčič pisal še l. 1870., ne smemo vzeti prve osebe v množini kot *c a s u s m a i e s t a t i c u s*, ampak kot *c o l l e c t i v u s*.

Viden nasledek novega mišljenja je bil v tem, da je sprejemal odslej še več srbskohrvatskih besed. Ponatiskovati je jel cele predele iz shr. časopisov; pri nekem takem ponatisku pravi: »Menimo — to bodi *v z g r e d o č* (= *h s. u z g r e d, m i m o g r e d e, o p. p o r o č.*) rečeno, — da

smemo brez slovenske prestave, kar hrvatski tekst iz »Obzora« navesti, ker ga naši omikani slovenski čitatelji sigurno razumejo brez prevoda v naše narečje, in ker se tako s kratkimi citati ob enem tudi realno bližamo zedinjenju literarnega jezika« (SN 1874, 269. 1). V člankih o Hrvatih in Srbih piše že na pol srbskohrvatski, n. pr. v članku »Srbija«: Srbski knez je skupščino odprl s sledečim govorom: Po odredbi deželne ustave je ovega leta pristopljeno k novemu izboru narodnih poslancev; počesteni zaupanjem svojega vladalca, vi sestavljate drugo zakonodavno skupščino; za mene je istinito zadovoljstvo, da se denes nalazim v sredini vaši in odpreti vaše sednice itd. (273. 1; v takem jeziku je podan cel govor!). Hrvaškega besedila je prinašal toliko, da je imel opraviti s sodiščem, češ da ima od oblasti dovoljenje le za slovenski list (glej spodaj!).

V listu je začel bravce kar po šolsko učiti srbohrvaščine, n. pr.: kljubovanje ali prkosanje (1874, 152. 1), Mac Mahon se težko sprijaznuje z republikanci, zato okleva in oprezuje (1876, 55. 1). Srbija uže zopet malaksa in omahuje (1876, 58. 1). Obzor ta dva moža na ruglo stavi ali smeši (1876, 157. 2), oderuh ali lihvar (1877, 83. 2), oderuštvo ali (kakor drugi Slovanje čisteje govore) lihvarstvo (1879, 66. 1; v resnici je pa oderuštvo slovansko, ono ne!), značenje ali pomen (1877, 106. 6), je nevarna ali opasna (1878, 249. 1), našteva jade in bolečine Bošnjakov (1876, 102. 2), smemo pričakovati, da bo odbor odrešito, odločno stopinjo ukrenil (1878, 8. 3), ministerska kriza je odložena, odgodena (1878, 155. 1); pogosto je shr. izraze razprto tiskal, da je bila razlaga še bolj očitna, n. pr. Turki so Ruse pri Šipki enajstič in potem večkrat očajano (podč. Jurčič), obupno napali (1877, 194. 1).

Slovenščino je v razmerju do srbohrvaščine imenoval odslej le n a r e č j e. Ko se je proti koncu l. 1875. pred ljubljanskim sodiščem zaradi tega, da je tudi hrvatsko besedilo iz časnikov prinašal, dasi je imel od oblasti dovoljenje le za slovenski list, branil s tem, da je slovenščina in hrvaščina isti jezik, samo drugo narečje, so hrvatski listi (zlasti list Primorac) to izjavo ponatisnili z velikim zadovoljstvom. Primorac, glasilo hrvatske opozicije, je pisal: »Mi ne dvomimo, a radujemo se, da ovo priznaje i »slovenski Narod«, da sta Hrvat i Slovenac jedno pleme, pleme slovansko.« Nikjer se ne vidi toliko jasno jedinstvo Hrvatov in Slovencev, nego v okolnosti, da slovenski književniki vedno bolj hrvaščini približujejo se. »Temu je baš dokaz »Slov. Narod«, koji piše tako jasno i tako hrvatski«, da ga pri nas vsak le količkaj izobražen razumeje. Enako izraža dr. Makanec željo, da bi se Slovenci s Hrvati književno zjediniili« (SN 1876, 20. 1). Enako je bil Jurčič na občnem zboru Sl. Matice 13. febr. 1878 ob predlogu, naj se izda hrv.-slov. slovnica, zoper predlog, češ da zadostujejo Slovincem hrvatske slovnice in hrvatski slovarji, »ker nij razlike več mej našim in onim (jezikom), kakor dijalekt od dijalekta« (SN 1878, 40. 2).

Priznanje hrv. listov l. 1876. ga je spodbodlo, da se je skušal hrvaščini še bolj bližati. V važnejših člankih se prizadeva pisati samo take slov. besede, ki so tudi Hrvatom razumljive, namesto drugih pa rabi hrvatske izraze. Mnogih slov. besed sploh ni več pisal, n. pr. dejanje, dogodek, številka, natolcevanje, pač, bržkone, vendar itd., ampak: čin, dogadjaj, broj, klevetanje, svakako, valjda, ipak itd.

Do vrha je priklopela ljubezen do srbščine l. 1876., ko je na Vidov dan, dne 28. junija začela Srbija vojsko s Turčijo. Teden za tednom je uvajal nove besede, vojna poročila je pisal na pol srbsko. Značilno za duševnost Jurčičevo pa je to, da je navdušenje za nove srbske besede trajalo samo toliko časa, dokler so Srbi zmagovali (od 28. junija do konca oktobra); ko pa so bili konec oktobra pogaženi in je nastopilo premirje ter negotova usoda, je pisal spet bolj slovensko in dolgo časa ni uvedel nobene nove srbske besede.

Leta 1876. in 1877. je opaziti v Jurčičevem jeziku še neki važen zaobrat, ki nam daje ključ do razumevanja celotnega Jurčičevega jezika. Kmalu po Novem letu 1876. je moral dobiti Jurčič iz Levstikovih rok predelanega Tugomera, ki je šel, kakor piše dr. Slodnjak v Zbranem delu Frana Levstika (IV. zv. 459), meseca februarja v tisk. Levstik je Jurčičevega Tugomera predelal v staroslovenskem slogu in takoj prve tedne l. 1876. že srečamo v Jurčičevih člankih po SN iste oblike in besede, ki jih vidimo v Tugomeru (n. pr. tvrd, tvrdnjava 21. 2; 56. 1 itd.; bodré in sokolé narod 10. 1; kakor je jugoslovanski vstanek iz male krámole v Hercegovini vzrastel 63. 1; danj (tribut), ostrog, velmož 292. 3; ščediti 287. 1 itd.). Iz tega vidimo, da je Jurčiču vsakokratno navdušenje narekovalo jezik. Ob Levstikovi predelavi Tugomera se je navdušil za staroslovenščino tako, kakor se je v Sisku in pozneje v stikih s Srbi in Hrvati za srbohrvaščino. Isto vidimo l. 1877. Ko se začne proti koncu aprila rusko-turška vojska, se vname za ruščino in takoj vpleta ruske besede v svoja poročila; takoj beremo: osvoboditeljna vojska; novine so polne slovanskega vzhita; dovoljenje akcijskih društev; turkoljubivi (vse 96. 1); vzhičen, miroljubiv, dozvoljuje; prapor, prevesje, zadača itd.; divja uže naskok ali »pristup«, kakor ruski vojak pravi onej bojnej situvaciji 206. 1; to bo ravnorodno naporom 217. 1; to bode ravnosilno izgubi 223. 1; proslov velikej zgodovinskej igri 242. 1; Od Plevne nič izvestnega nij do denes 264. 1; ruski posel (= poslanik) 85. 1; 88. 1; namesto slov. poročila začne rabiti rusko besedo izvestje: če so naše stranke izvestja resnična 154. 1; ima po starej »Presse« to izvestje 154. 1; izvestje generala Gurka pravi, da Turki kristjane davijo 178. 1, itd. Nadaljnje ruske besede: Nove ruske sile bodo kmalu popravile rusko »neudačo« (tako Rusi v svojih novinah imenujejo neuspeh) pri Plevni 178. 2; potem besedo pogosto rabi: neudača 187. 1; 188. 1; 196. 2; 178. 2; 217. 1 itd.; zlodejstvo 1878, 20. 1; ni nobenega različja (= razložek) 1878, 16. 1; ruski krogi so Avstriji skloni (= na-

klonjeni) 1878, 53. 2, itd. Opustil je več shr. besed, ki jih je zadnja leta sprejel in začel rabiti ruske: kaki dve leti je rabil shr. izraz uvet (= pogoj), zdaj ga je opustil in začel pisati r. uslov (81, 1 in pogosto); pred par leti je nam. oblike slovanski začel rabiti hr. slavenski, zdaj je tudi to opustil in sprejel rusko obliko: slavjanski 106. 1; 110. 1; 130. 2; slavjanstvo 106. 1; 110. 1 itd.; od tega časa je pisal rusko obliko čuvstvo (za prejšnje domače čustvo, čutje). Večkrat je prinesel cele ruske odstavke, posnete po ruskih časopisih. Ko je l. 1878. bojni hrup ponehal, je tudi Jurčič prenehal z ruskimi izrazi. Vnovič se je vnel zanje l. 1881. ob priliki umora ruskega carja (13. marca) v člankih, tičočih se ruskih razmer.

Kakor kažejo staroslovenski in ruski izrazi, je imel Jurčič neko romantično veselje nad kopičenjem slovanskih besed; tako mu tudi pri srbohrvaščini ni toliko šlo za srbohrvaščino kot tako, ampak le bolj za izraz slovanstva. To je izrečno izpovedal že l. 1876. v članku »Samo Nemci ne!«, v katerem odgovarja »N. Fr. Presse«, ki se je hudovala nad Rusi, ko so v poljske šole in urade uvedli ruski jezik. »Poljaki če ruski jezik prevzemó, niso raznarodeni (podč. Jurčič), pač pa bi bili, ko bi se ponemčili... tudi poruseni (ostanejo) Slovanje (podč. Jurčič). In mi zavedni Slovenci, n. pr. brez okolišev svojim nasprotnikom, ki tako naravnost izrekajo, da so sovražniki celote Slovanstva in nas posameznih delov tega Slovanstva, izpovedujemo, da prevzamemo brzo kakor le moremo ali pismeni jezik srbski, ali ruski, ali kateri bodi slovanski, samo nemškega ne (to debelo tiskal). Zoper nemčenje se hočemo boriti do smrti (SN 1876, 164. 1).

Nagnjenja, iz katerih se je razvila ta mnogoličnost v jeziku, je kazal Jurčič že v mladosti; toda o tem bom govoril ob kaki drugi priliki.

Ljubezen do slovanstva je zajemal iz slovanskih časopisov. Sam piše v polemiki zoper neki članek praške »Politike«: »... mi v Ljubljani čitamo češke (podč. Jurčič) liste v originalu vsak dan, ko se hočemo o čeških razmerah podučiti, hrvatske in ruske, ker se hočemo o hrvatskih in ruskih rečeh informirati« (SN 1878, 174. 1).

V začetku l. 1877. je »Narod« zopet poudarjal jezikovno zvezo s Hrvati, a je rahlo grajal njih politiko. Najživahneje se je pretresalo hrvatsko-slovensko vprašanje l. 1878. v zvezi z bosensko zasedbo. Zgodovino tega razpravljanja nam je podal Iv. Prijatelj: Vzajemniška epizoda (Veda II, 344 sl.).

Prišlo je l. 1879. in zrušila se je germanizatorična Auersperg-Lasserjeva vlada. Z njo pa je tudi odnehal oni grozni pritisk, ki so ga Slovenci čutili od l. 1871. (Dalje)

pomiselke, češ: kdó pa vé, kaj se pravzaprav skriva za tem sonetom? Bog vedi, če je res vsa možnost izključena! Pintarjev doživljaj ob Prešernovem sonetu »An Pauschek und Stelzich« mi je bil opomin k opreznosti!¹² Zató se tisti tradiciji tudi nisem uprl nikjer; kakor zánjo, takó tudi zoper njo nisem imel nikjer zadosti opore, — ker nikjer ne nobenega potrdíla. In takó ima »Kron. pregled« leta 1913 (na str. 57) le goli fakt, — brez nikake pripombe o tistem tradicionalnem umevanju soneta tam iz Levstikove že dobe — na imé Luíze Crobathove: ni besedice ne o tistem komentarju samem, in ne zánj ne zoper njega. Zlasti, ko mi je takrat, in tudi še poslej — tja do konca samega leta 1920 ždél in samotáril ta sonet v prelestni oazi poezije Prešernove takó zapuščeno osamljen, takó skrivnostno sam záse, takó izobčeno sam brez vse zveze, brez vsake perspektive tja v globíno zaledja, takó neprodírno zastrt, in zaprt sam edinole váse!

Takó torej tja — do jeseni, skoraj do zime leta 1920. In odkod — preokrenítev?

(Dalje)

V Ljubljani, 6. VII. 1933.

ANTON BREZNIK

O ČASNIKARSKI SLOVENŠČINI

Jurčičeva jezikovna mešanica je morala naleteti na odpor. Še preden pa se je to zgodilo, se je njemu samemu začel podirati jezikovni sestav, ki si ga je bil zgradil. V prvih letih, ko je začel uvajati srbskohrvatske besede, je mislil, da se mora novi smeri v jeziku ukloniti tudi umetnost. Od l. 1872 do 1874 je pisal tudi povesti v takem jeziku kot časnikarske članke. Pozneje ga je slovstveno delo prisililo, da je potegnil črto med »veliko-literarnimi stvarmi«, kot se je sam izrazil, in med navadnimi. Med velikoliterarne stvari je pač štél časnikarstvo in znanost, kajti l. 1875 je med dnevnimi novicami poročal: »... literarni naš veteran g. Trstenjak misli svoje prihodnje spise v hrvaščini izdati.« K temu je pristavil: »V strogo znanostnih rečeh pač treba zedinjenja s Hrvati« (SN 1875, 151. 2).

V umetnostnem jeziku se začne preobrat že l. 1875, ko se je začel spet resno ukvarjati z umetnostjo in snovati romane: Doktor Zober, Mej dvema stoloma itd. Umetnost ga je spet zanesla od časnikarskega dela nazaj v domače kraje, med znane kmete in izobražence med

¹² LZ 1898/118, 255: L. P., Akrostihida pri Prešernu. (Sploh šele prva objava tega soneta pri nas: šele l. 1898! In Pintarjev komentar.) Vzgleđ, kakó se zida — »Rim«! Boril se je s temò preteklosti Pintar tam kakor Levstikov pedenj-človek z lastno svojo laket-brado in s pomočjó prof. Friedicha Žaklja slednjič presenetil takratni literarni svet s trdno ugotovitvijo, k o m u »veljá« ta sonet Prešernov.

njimi in tako je bil prisiljen, da se je zopet vmislil v domač izrazni način in začel opuščati časnikarske izposojenke. Tako se je zgodilo, da je v dobi, ko je uvajal v časnike vedno več srbohrvatskih, staroslovenskih in ruskih izposojenk (1876—1878), v leposlovju le-te vedno bolj opuščal in se bližal ljudski slovenščini. Vidi se pa, da ga je imela časnikarska beseda tako v oblasti, da mu je včasih srbskohrv. izraz nezavestno ušel. Tako je mešal n. pr. v Doktorju Zobru (Slovenska knjižnica 1876) pogosto slovenske in srbskohrvatske izraze; redno piše *v e n d a r* (česar istočasno v SN ni rabil), parkrat pa mu uide shr. ipak; redno piše *d o g o d e k* (česar v SN ni pisal), včasih mu uide shr. dogadjaj; enako je z besedami gospodična, družba, položaj, pač, najbrž itd.; parkrat se spozabi in rabi shr. izraze: gospica, društvo, položje, vsakako, valjda.

Jezik Doktorja Zobra je še na prehodni stopnji in ima še več srbskohrvatskih besed, v naslednjih povestih jih ima vedno manj. V Doktorju Zobru rabi še sledeče shr. izraze: metne orodje proč (36), na družbo se je priviknil (48), s temi slovi vleče Lisca v vežo (65), vzhitenost (65), ni imela niti rečice govoriti (65), šla je na izrečni nalog svoje matere (66), izraz čudne vzrujanosti (72), vpliv ste upotrebili (98), neizcrpljivost (103), zopetno svidanje (134), dosadno mu je bilo v društvu (143), bilo mu je laskavo misliti (164). Čisto realistično je opisal kmete; le-ti ne govore niti ene srbskohrvatske besede, ampak čisto dolenjščino, pomešano večkrat z nepotrebni ljudskimi nemškimi tujkami. Jezik je tako ljudski, da je rabil celo več dialektičnih posebnosti, n. pr. ravno prémer se je ubil (dolenjska posebnost, pomeni: preden, 9), tako ti piha (= teče) kakti blisk (4; kakti = kakor je prinesel iz Maribora).

Še manj srbskohrvatskih besed rabi v naslednjih povestih. Nekaj jih ima še v romanu Mej dvema stoloma (1876) in na koncu romana Cvet in sad (1877; prvih dvajset poglavij je spisal še l. 1867, zato je v njih jezik še popolnoma slovenski, tako čist kakor n. pr. v Desetem bratu; konec pa je napisan po l. 1876). Še čistejši je jezik Lepe Vide in v povestih po l. 1878. Z Rokovnjači se je srbohrvaščine že popolnoma otresel. K temu preobratu ga je silila realistična struja. Jezik postaja vedno bolj ljudski in realističen. Pogosto je postavil na besede naglasna znamenja ali je pisal dialektične oblike, n. pr. v povesti: Pravda mej bratoma (Zvon 1879); naglase ima: ni treba, da bi šel baštè mej tiste najbolj neumne (163), šipe se svetijo kakor zlaté (163), kakor da bi bila iglà (165), je bilo zglavje mokró (197); dialektično piše: 'Oč's kaj? (163), Oč' tabaka? (246). Povest se godi, kakor sam pove, »V Zatiškem sodnjem okraji na Dolenjskem« (163). Ponarejeni bankovci (Slov. večernice 1880): kaj čemò (27). Koliko ste priredili? Ne véliko (26). Tu zopet rabi dialektične oblike kakor v svojih mlajših povestih.

L. 1879 se je začel preobrat pri Jurčiču tudi v časnikarskem jeziku. Vzrok je bil Stritar. Njega je tako zapostavljanje slovenščine

bolelo. Ob koncu l. 1878 je v vabilu na naročbo Zvona tožil, da začnjenja nov letnik z neko malovernostjo in boječnostjo. Plaši in straši ga, pravi, da je narod izgubil zaupanje v samega sebe. »Slovenci sami ne moremo nič; združimo se sè svojimi bližnjimi slovanskimi brati; učimo se njihovega jezika, on nam bodi književni jezik! — Slovenščino torej pustimo, dragi materin jezik, za katerega so se naši najboljši možje tolikanj trudili, da je, hvala njih trudu! res dospel v kratkem času do nenadno visoke stopinje svojega razvoja? ... Tega ne! Slovenščina naj ostane, v njej pišimo knjige za prosto ljudstvo; kar nas je izobraženih, gosposkih ljudi govorimo, pišimo in berimo — hervaščino! — Ta novi nauk... se nam zdaj oznanja in priporoča po slovenskih listih... Slovenščino torej prepustimo hlapcem in deklam, prepustimo jo terdemu, nerodnemu kmetu, za take tlačane je ravno dobra, oni naj se vbijajo z njo! — Dotaknil sem se tukaj vprašanja, katero je sedaj, kakor pravimo, na dnevnem redu.« Nato govori o pogubnih nasledkih, ki bi jih imela opustitev slovenščine, in končuje spis: »Krenimo zopet na pravo pot! Razložiti sem hotel, zakaj sem se tako težko odločil nadaljevati svoj list« (Zvon 1878, 581—585).

Misli, ki jih je v tem vabilu načel, je obširneje obravnaval v »Pogovorih« prihodnjega letnika. Glede našega vprašanja piše: »Moja namera je bila in je še sedaj pisati takó, da me bode kar največ moči bralcev umelo, držati se ljudske govornice, kolikor dopuščajo jezikovi zakoni. Zlasti sem gledal na to, da naj se v mojem listu piše... jezik, kolikor moči pravilen, če tudi ne po najnovejši šegi (tu misli na Levstikove in Jurčičeve novotarije!); jezik slovenski, ne tista neslana mešanica iz slovenščine, nove in stare, iz hervaščine, ruščine in drugih slovanskih narečij skupaj znešena kakor sračje gnjздо« (Zvon 1879, 158). Podobno govori še na str. 174, kjer se obrača do časnikarjev, o katerih pravi, da bi se morali zavezati, da bo normalen jezik merodajen tudi v njih listih.

Jurčičeva pisava se je zdela pretirana tudi Cigaletu, dasi se je vedno ogreval za slovensko-hrvatsko jezikovno bližanje. »...gotovo (je), da se moramo v slovstvenem oziru nanašati na Hrvate, da naša pisava hrvatski vedno sličnejša postaja in zopet moram dostaviti, da me kdo krivo ne umeje, da le po tistih zakonih razvoja, ki so lastni slovenskem jeziku. Po tem prirodnem zakonu jezikovega razvitja delali so, razen malih izjem, skoro vsi slovenski pisatelji, jemajoči iz srbohrvaščine besede in izraze in ž njimi germanizme izpodrivajoči; le to je bilo pri nekaterih napčno, da so časih preveč zagrabili, ali še celo ves hrvatski jezik prijemali. Če primerjamo »Novic« prvi list prvega tečaja z današnjim listom »Slovenskega Naroda«, kolik razloček! Kak optimist bi dejal, da že srbščino pišemo, tako se je slovenščina priličila jugoslovanščini« (SN 1879, 81. 3, podpisan: M; da se je s to črko podpisoval Matej Cigale, priča Levec v članku Peter Kozler, SN 1879, 94. 2).

Jezik, ki ga je poslej pisal Jurčič v SN, kaže, da so ga Stritarjeve besede hudo zadele. Z l. 1879 je opaziti v njegovih člankih, da ni več toliko srbohrvaščine; posebno se je unesel v drugi polovici tega leta, še bolj pa v letih 1880 in 1881. Po dolgem času beremo spet dejanje, dogodek, obrekovanje, posameznik, številka, ud, vendar itd. za shr. čin, dogadjaj, kleveta, poedinec, broj, član, ipak; skupščina se spet odpira (pri odpiranju narodne skupščine 1880, 246, I); državni zbor je odložen (prej shr.: odgoden); oblike premeniti, preganjati za prejšnje promeniti, proganjati itd. Po tem času se je spet začel bližati ljudskemu jeziku in je pisal čistejšo slovenščino kakor drugi člankarji n. pr. Šuklje, dr. Vošnjak, Grasselli, Iv. Hribar, Nolli, neki L-s itd.

Večje čiščenje slovanskih izposojenk pri SN se je zvršilo šele po Jurčičevi smrti. Med Jurčičevo boleznijo je ostalo še vse pri starem. Ugled njegov je bil tolik, da je Grasselli, ki je med boleznijo (od 26. sept. do 23. dec. 1879 ter od 29. febr. do 8. aprila 1880) list urejeval (prim. SN 1880, 66. 5 ter 1881, 111. 1), pisal čisto Jurčičev jezik, z oblikami in besednim zakladom. Dokler je bil Jurčič živ, tudi dr. I. Tavčar, ki je prevzel vodstvo lista 23. marca 1881, jezika ni spreminjal.

Po Jurčičevi smrti je urejeval list dr. Tavčar (do 14. maja in od 18. okt. do 31. dec. 1881; vmes je bil urednik spet Grasselli). V tem letu je list skoro čisto poslovenil; oprostil ga je Jurčičevih slovanskih izposojenk in mnogo Jurčič-Levstikovih etimologičnih oblik. Začel je pisati spet živ jezik: oni mislijo, kažejo, nečem, oseba, možgani, Kamnik itd., namesto Jurčičevih oblik: oni misle, kažó, nehčem, osoba, možjani, Kamenik itd. Proti takim oblikam in slovanskim izposojenkam (ali kot je Tavčar navadno rekel, proti staroslovenščini), se je bojeval tudi z besedo. Zabavljajoč čez Kotzebueovo igro »Zmešnjava nad zmešnjavo«, ki jo je v Jurčič-Levstikovem jeziku prevel J. Cimperman, pravi: »In pa še le ta jezik, ki je kolikor le mogoče nenaraven! Da bi si naši prelagatelji vendar uže jedenkrat zapomnili, da občinstvo po galerijah in parterji ne ume prav čisto nič staroslovenščine! Kdor si je pri gospodu Levstiku izposodil par izrazov, le-ta še ne piše Levstikove proze. Gospod Cimperman je priden delavec in njegovi prevodi bili bi prav dobri, da bi le pisal jezik, ki je zdaj v navadi pri nas« (listek SN 1881, 254. 2; podpis: Dr. I. T.). Predavajoč o pesmih Simona Jenka piše: »Slovenski pesnik je velik revež pod božjim nebom! Mej življenjem izda le z velikim strahom kak cvet svoje muze, ker dobro vé, da bode čez ta cvet pobrila ostra burja mrzle kritike, da bodo temu cvetu odščipnili listek za listkom s tistimi znanimi staroslovenskimi kleščami in da bodo pred vsem prešteli apostrofe, brez katerih njegova poezija v življenje stopiti nij mogla! (O poeziji Simona Jenka, SN 1882, 66. 1).

Dr. I. Tavčar je bil v jeziku trdno zvezan s slovensko zemljo in ga nobeno navdušenje tudi za hip ni odvezalo. Hodil je tudi on v Zagreb, govoril o slovstvenem zedinjenju, toda to na njegov jezik

ni imelo niti najmanjšega vpliva. L. 1882. je šel kot starosta Sokola na izlet v Zagreb in je na banketu govoril sledeče: »V muzikaličnih sferah vlada mej vami in nami uže taka jedinstvo, da se ne smé več o dveh narodih govoriti, nego o jednom samem narodu! Mi Slovenci ne imeli bi ničesar proti tem, če bi se tudi v kulturnem in književnem pomenu ne govorilo več o dveh narodih, to je o narodu hrvatskem in slovenskem, nego o jednom samem narodu, to je o narodu hrvatskem. In jaz, za svojo osebo sem trdno prepričan, da bodo naši potomci doživeli nekdanj srečne tiste čase, v katerih bode dopolnena narodna ta naša jedinstvo!« (SN 1882, 124. 2; izlet je opisal v treh člankih). V prihodnji številki omenja, da se je pokazala edinstvo tudi v tem, da so slovenski izletniki govorili s Hrvati v slovenskem jeziku in so jih oni dobro razumeli.

Dr. Tavčar je tudi l. 1882 v list zelo veliko pisal (podpisoval se je z znakom —r—) in je s svojo čisto slovenščino tudi na druge sotrudnike vplival.

V tej dobi je Jurčič največ storil za slovensko-srbskohrvatsko jezikovno zblizanje. Drugi, ki so v tem času tudi hrvatili, so pisali malo in manj pomembne stvari, Jurčič pa je pri SN pisal večino uvodnih člankov, politični razgled in dnevne novice. Trikrat je izpovedal, da je skoro ves list sam pisal. L. 1873 pravi v članku »Pro domo« na koncu leta: »Ako je denes, jutri, pojutranjem itd. uvodni članek, polit. razgled, domače stvari itd. vse enemu duševnemu delavcu storiti« (278. 1). L. 1877 v članku »Svojim bralcem« spet piše: »Ker nihče ne more od urednika zahtevati, da bode dan na dan poleg članka, političnega razgleda, malih vestij in toliko potrebnega čitanja« (297. 1). In spet l. 1880: »Če sem jaz sam zdaj tri tedne, kar nemam korektorja, čisto sam vsakdanj list uredoval, pisal in korigiral« (222. 2).

Seveda ne smemo misliti, da je s tem, če je uvedel kak srbskohrv. ali drugi slovanski izraz, prenehal rabiti domače besede. Pogosto se ni zavedal, da ima slovenščina za to in ono izposojenko svoj izraz in je mešal oba izraza.

Od številnih izposojenk, ki jih je pisal, se je ohranila komaj kaka petnajstina. Po časovnem redu je uvedel:

1871: oduševljenje, vzal iz shr., tja je prišla iz ruščine. Mi imamo za to izraz navdušenje; brez razloga nadomeščata Levec in Prijatelj v Jurčičevih Zbranih spisih slov. navdušenje s shr.-rus. besedo; Jurčič: njeno navdušenje (Tatenbah, SN 1873, 14. 1; Levec, 178 in Prijatelj, 202: oduševljenje; v svojem navdušnji (24. 1), Prijatelj, 219: oduševljenje itd., besedo je pozneje zlasti rad rabil Železnikar; pristati na kaj: Hesija ni pristala na tirjatve Prusije (119. 3), iz shr.; slov. je privoliti, pritrditi, n. pr. Hohenwart je privolil na tako ustrojstvo Avstrije, SN 1871, 105. 2. Ko bi bil državni zbor s pritrjenjem vseh Slovanov ustavo dal, SN 1868, 95. 1. Vlada je vprašala dr. Bleiweisa, ali bi hotel iti v Bosno, da bi zdravil govejo kugo, česar pa dr. Bleiweis ni mogel pritrditi (Npr. 305). Vzameš

me brez privoljenja svojih ljudi (Jurčič, Glas. 1866, 204). Po nasvetu in s privoljenjem deželnega zbora ukazujem (cesarsko pismo), N 1867, 69; pronikniti: spoznanje je proniklo v narod (97. 2), po srbohrv. iz ruščine; domač izraz je predreti ali kakor se po l. 1868 dalje piše prodreti, n. pr.: V vašo dušo nikdar ni predrlo znanje, kaj so svobodoljubna načela, Levstik, SN 1871, 31. 1; to spoznanje je predrlo v narod, SN 1871, 97. 2; sestati se, shr.; slov.: sniti se, n. pr. Gosposka zbornica se prvokrat zopet snide 31. nov. (SN 1868, 90. 4). V nedeljo se je sešla srbska skupščina (SN 1887, 272. 2). Danes se je slov. izraz že skoro pozabil in pišejo večinoma n. pr.: skupščina se sestane, itd.; vstanek, domača oblika je vstaja, kar se je doslej rabilo; danes se oboje meša; takisto je z izvedenko vstajnik, shr. vstaš; neuk, slovenščina ima za shr. neuk izraz neveden, česar shr.ščina nima; da se Jurčič tega ni zavedal, kaže raba sinonimov: In ta veliki talent, ta prižigalec luči do temot slavjanske preteklosti (= Kopitar) je sin nevednega, neukega slov. naroda (SN 1880, 192. 1); pokret, slov.: gibanje, kar se bo kmalu pozabilo, nekdanj se je samo tako govorilo. Gibanje načela narodnost (naslov članka); to gibanje je počasi napredovalo (SN 1868, 5. 1); Ljudski tabor pri Šempasu je prvo važneje in pomenljivo znamenje slovenskega gibanja v Primorji (SN 1868, 90. 2); slovensko gibanje se je začelo na enkrat živo kazati (r. t. 88. 3); dalje je uvedel: nagodba: nagodba s Čehi (92. 1), poljska nagodba (54. 1), slov. pogodba; izpit, slov.: izkušnja, večšina kneza Gorčakova (134. 1), slov. spretnost.

1872: j a d i k o v a t i, bral je že v SN 1870, 33. 2: Poljaki jadikujejo. Prej je še sam pisal: starka je jela tožiti in tarnati (Glasnik 1864, 205); Slovenci imamo vzrok, tožiti in javkati (SN 1871, 72. 1); slov. izraze je tudi še pozneje pisal: Že je veliko javkanje in tarnanje SN 1872, 20. 1; nič ne pomaga tožiti in tarnati (SN 1873, 246. 1); o t v o r i t i, otvarjati je začel že Jurčič, ne vedoč, da bi moral po načelih slov. pravopisa pisati o d t v o r i t i; pravilno se je parkrat pisalo, n. pr. Odtvorjenje šole. Na cvetno nedeljo se je odtvorila šola na koroškem kolodvoru v Mariboru (SN 1871, 40. 3); nekdanj se je vse po slov. odpiralo, n. pr.: Vukanovič je 1. t. m. odprl hrvaški deželni zbor SN 1869, 27. 4). Denes 8. decembra se je v Rimu odprl koncil (SN 1869, 144. 3); deželni namestnik je odprl sejo (v Pragi, 15. sept. 1871, Iv.[an] H.[ribar]; odprtje deželnih zborov (Jurčič, SN 1871, 94. 1); Rudolfova železnica iz Ljubljane v Trbiž se je odprla denes (SN 1870, 17. dec.); odpretje ljubljanske realke bode 15. okt. 1874 (SN, 214. 3); p o t v o r i t i: glas narodov je v Avstriji potvorjen, odtod naša reva, naš parlamentarizem (7. 1); domač izraz popačiti, spačiti je že precej pozabljen, prim. starejše zglede: Slovenska imena se pačijo (Levstik, SN 1872, 38. 1); Jurčič sam je pisal: njegovo ime (= Gornik) je spačeno v arhivih v ime Gurnigg (Tatenbah, SN 1873, 4. 1); rezultat volitev se je zvijačno pačil (SN 1875, 14. 1); dalje: list je izrekel sodbo, da je (v svojem članku) pačil resnico (SN 1885, 14. 2); vzgoja

po učilnicah nam še vedno pači narodni značaj (SN 1885, 196. 1); dan za dnevom po svojih dnevnikih pačijo javno mnenje (Šuklje, SN 1880, 50. 1); Očita se našemu »slovenskemu« jeziku, da je spakedran po hrvaščini, češčini in Bog vé po čem še (N 1863, 183); označiti: cena (SN) je na glavi lista označena, slov.: zaznamovana; slov. izraz je že precej pozabljen, prim. starejše zglede: V Berlinu je izdan nov zemljevid, na katerem so zaznamovane avstrijske provincije, med temi Češko, Slovensko s Trstom — kot deli pruskega cesarstva, Dalmacija in južno Tirolsko kot deli Italije (SN 1872, 42. 1); zaznamuje se kot važno, da je bil shod (SN 1876, 156. 2); oriti: »živio« je oril po gledišči (101. 1; enako 1873, 57; po Akad. rječniku se rabi v srbohrv. le reflektivna oblika s »se«; napačno obliko so pisali že drugi v SN: zaorijo klici 1869, 59. 2; 1871, 68. 1; slov.: razlegati se; dalje je uvedel iz shr.: prištediti, umesten, izcrpljen itd. za slov. prihraniti; priličen, prikladen; zajeten.

1873: z n a k : na čelu je zapisan znak njene sramote (16. 2); doslej se je rabila samo slov. beseda znamenje, prim. zglede: Na Češkem so prepovedani vsi shodi in zborovanja. Gimnazijalni učenci ne smejo nikacih znamenj nositi (SN 1868, 85. 4); Na mariborskem kolodvoru so dr. Tomanu (mrtvem) poklonili venec kot vidljivo znamenje visocega spoštovanja (SN 1870, 96. 3); to je prežalostno znamenje naše dobe (Levstik, SN 1871, 17. 2); Kajnovo znamenje, SN 1870, 24. 1; zdaj piše Župančič: vsako čelo nosi Kajnov znak, Tuji mož, V zarje Vidove, 55); Vojak zgrabi za orožje, kadar sliši znamenje za boj (N 1866, 404); prizadevali so si Rusi, da bi izbrisali vsako znamenje poljskega gospodovanja (Levstik, Npr. 215); slov. beseda je tudi še poslej živela, n. pr. v Bosni vlada zaplenja zvonove, ker imajo ti zvonovi ruska ali srbska znamenja (SN 1879, 286. 1). Bleiweis je v deželnem zboru na čelo užgal znamenje ilegalnosti (SN 1880, 57. 1). Znamenja se množe, da se bliža čas, ko bode ruska armada svoj marš začela (SN 1877, 82. 1); Danes se je shr. izraz v pomenu kokarda ali podobno tudi pri nas splošno sprejel, tako bi mi v zgorajšnjem stavku pisali: učenci ne smejo nikakih znakov nositi; s e s t a n e k, domača beseda snidenje se je danes že čisto pozabila, rabila pa se je poleg izraza shod v tem pomenu še nedavno, n. pr. Snidenje ruskega poslanika Giersa s knezom Bismarkom (SN 1884, 25. 2); snidenje obeh ministrov (r. t.); Prihodnja seja gospodske zbornice najbrž ne bo pred snidenjem zbornice poslancev (železnikar 1884, 88. 2); poleg tega se je pogosto rabil v tem pomenu izraz shod, n. pr. naš cesar in nemški cesar se snideta v Gostinu; ruski car bode poslal k temu shodu specialnega poslanca (SN 1881, 167. 1); shod našega cesarja z nemškim cesarjem (r. t.); ta izraz se nahaja še v povestih te dobe, n. pr. Kersnik, Luterski ljudje: Čakali so ga stari znanci. Ravnal je počasi, kajti shod njegov z znanci bil je odločen na popoldne (Lj. Zv. 1882, 614; Vl. Levec v Zbr. sp. II. 60 tega ni spremenil, dasi beseda v pomenu sestanek ni več znana.

1874: o k l e v a t i; za ta shr. izraz imamo v slovenščini kar štiri izraze: obotavljati se, oprezovati, omecevat i in oždevati (kar je pa zdaj že pozabljeno, prim. Novice 1843, 34: blagor mu, ki se ne bo oshdéal, Vrtovec) ter celo vrsto dialektičnih izrazov: mečkati, okašati se itd. Nekaj starejših zgledov: Mojzes ni hotel glasu verovati in se je obotavljaj (SN 1868, 92. 1). Menihu se je ravno to oprézovanje čudno zdelo (Klošt. žolnir, Glas. 1865, 48); ko je čas prišel pomagati Grkom, zdaj Angleži nekako oprézovajo in se odmikajo (Jurčič, SN 1880, 179. 1); zadržala jo (= italijansko ekspedicijo) je grška vlada s svojim dolгим oprezovanjem (SN 1878, 17. 2); ministerstvo se je po dolgem omecevanji izreklo (SN 1868, 29. 4); po dolgem omecevanji (Levstik, SN 1869, 33). Časnikarji shr. izraza ne razumejo in ga napačno rabijo: Italija okleva (prav: omahuje) med željo, da ostane z Nemčijo v dobrem razmerju, in strahom pred priključitvijo Avstrije z Nemčijo (Slov. 1933, 3. maja); n e č a k, netjak (starejša oblika) iz shr.; malo prej je še Jurčič sam pisal slov. besedo: Doktor Karbonarius dobi svojega stričnika (Glas. 1868, 46); enako še SN 1873, 299. 2; tudi pozneje je slov. izraz še v rabi: Josip Jenko, stričnik slavnega skladatelja Davorina Jenka, je napravil izpit iz klas. filologije (SN 1883, 252. 3); l a s k a t i: Hohenwart ne laska pravi stranki (66. 1; 115. 1), slov. je dobrikati se, prikupiti se ter v domačem govoru prilizovati se, česar vsega srbohrvaščina nima. Jurčič sam je še pisal n. pr. Ženskam znal se je prikupiti in pridobrikati se (Glas. 1867, 52). Pisati znajo lepo in dobrikati se liberalni nemški časopisi (SN 1877, 180. 1). Če je znal Taaffeju prikupiti in prilizniti se (SN 1879, 187. 1); Tagblatt se prikupuje g. Horaku, katerega je prej stokrat opsoval (SN 1877, 158. 4). Rabili so še n. pr. V zadevi severne železnice se dobrika ministerskemu predsedniku opozicijsko časopisje (Majaron, SN 1884, 91. 1). Kako se je tedanja dubrovniška mladina »lepemu spolu« dobrikala (Tavčar, Zora 1873, 37); plemenitaš se dobrika uborni meščanki (Tavčar, r. t.). Da časnikarji ne razločujejo teh izrazov, dokazuje Železnikarjev sinonim: »Slovenec« se v očigled dopolnilnim volitvam zopet malo laska in dobrika (!) obrtnikom (SN 1890, 81. 3); pot p r o k r č i t i (148. 1), slov. je = pot si delati (SN 1877, 206. 1); pot si utirati itd.; s t r e m l j e n j e po shr. iz ruščine: stremljenje Ircev po večjej samostalnosti (151. 1); slov.: prizadevanje, prizadetje, prizadetev; dalje je uvedel: poedinec, činovnik (shr. iz rus.), opasen, propalica za slov.: posameznik, uradnik, nevaren, izprijenec.

1875: u s o j a t i s e: to napravo se usojam priporočati (235. 1) v srbohrvaščini se rabi usuditi se v pomenu slov. u p a t i s e, česar srbohrv. ne pozna, prim.: O prodaji Lipnjaka dođe do razgovora. U početku niese se usudili, da kažu, što misle (Đalski, Na rodenoj grudi, Mat. Hrv. 1890, 128). V tem pomenu rabijo časnikarji shr. izraz: Staročeški list je obrekoval in ovajal Mladočehe kot panslaviste. Ovajanje in obrekovanje rodoljubov ali strank, ki si usojajo (pomen

slov. = upajo) imeti drugačna mnenja, je malovredno (SN 1887, 260. 1). Če hočemo dati krepkejši pomen, pravimo slov. drzniti se, predrzniti se, česar zopet srbohrvaščina nima, n. pr.: Ako se »Slov. Narod« obrača do vas (narodni advokati), ne mislite, da se drzne hoteti podučevati vas (SN 1872, 74. 1). Če sem se predrznil ta nasvet (= predlog) prinesti, gotovo se ni zgodilo zato, da... (dr. L. Toman, Npr. 65); vendar se mi drznemo misliti, da je general še s kom drugim govoril nele s Andrassyjem (Jurčič SN 1876, 42. 1); vladi se izreče nezadovoljnost, ker se je drznila, preden je ljudstvo govorilo, izrekati svojo misel (SN 1868, 92. 4); nihati: Poseci ji korenine in Avstrija se bo zanihala v vseh svojih slojevih (227. 1), slov. zibati se; o s t a v k a, doslej se je rabila domača beseda odpust n. pr. Beust (ministrski predsednik) je prosil za odpust (SN 1872).

1876: v p r i l o g, slov. v prid, n. pr. Ako premislimo govore, ki smo jih slišali Poljakom in Nemcem na prid (dr. L. Toman, N 1863, 208); v prid slovanskih narodov (r. t.). Ti poskusi pa so bili Jeanu Sbogarju na prid (železnikar, SN 1886, 6. 1). Zgodovina niti ene bitke v prid Italije ne zaznamuje (SN 1877, 112. 2); n a b a v i t i s i, slov. omisliti si, kupiti; slov. izraz je zdaj že pozabljen, prim. starejše zglede: Kdor je videl veličastni vižmarski tabor, gotovo se ne bo obotavljal omisliti si spomenik (= sliko) na to svečanost (SN 1869, 90. 3); obleko si vsako leto ob tem času omislim (Zarnik, N 1862, 368). Kar je potrebno, naj se bolnišču precej omisli (Levstik, Npr. 116). Dr. Razlag in nekateri velikodušni možje omislili so mi moj trikolesni voziček (J. Cimperman [bil je hrom], SN 1880, 132. 2). Vse čestilce Jurčiča znova vabimo, da naj si omislijo njegova dela (SN 1886, 29. 4); p o p r i š č e (shr. iz rušč.): Črna gora je že stopila na poprišče (102. 1), slov. je torišče, n. pr. Bolgarija je postala torišče najljutejšega boja (SN 1878, 16. 2); dalje: prelesten, dočim za slov.: omamen, medtem ko.

1877: p r o s l a v l j e n j e škofovega jubileja, slov. praznovanje; n. pr. praznovanje tisočletnice smrti sv. Metodija (SN 1885, 58. 1); praznovanje Vodnikovega spomina (Levstik, Npr. 46); časnikarji ne poznajo pomena besede, glej: Jutri se začne proslava muslimanskega praznika (Sl 1952, 19. aprila, 3); ž i v e c, doslej se je rabila Vodnikova beseda čutnica, n. pr. Tušek N 1866, 369: čutnice (nervi); l. 1877. je pisal dr. E. Šavnik v podlistku SN o nervoznosti in je rabil dosledno samo domač izraz (od št. 196—201). Enako je leto prej še Jurčič sam pisal: njegove čutnice so bile vsega vajene, Mej dvema stoloma 1876, 57; dalje je uvedel: jamčiti, prijati, vzduh za sl. poroštovati, porok biti; ugajati, goditi; zrak.

1878: o k l o p n i c a, oklopnik za sl. oklepica, oklepna ladja, kar se je nad 100 let rabilo; n a z n a č i t i: se bo po naznačenem načinu imenoval (24. 1), sl. zaznamovati.

1879: z a t o č i š č e: zatočišče svobode (6, 1), utočišče (SN 1875, 89. 1); prej je še sam pisal: so iskali na tujem pribežališče (SN 1871, 50. 1).

O ČASNIKARSKI SLOVENŠČINI

5. Ivan Železnikar.

Za Jurčičem je bil 10 let urednik Slov. Naroda Železnikar; urejeval ga je od 1. jan. 1882 do 26. jan. 1892.

Ko prebiraš letnike Slov. Naroda po l. 1882, opaziš, da se je dne 31. dec. 1881, ko se je dr. Iv. Tavčar poslovil od uredništva (prim. SN 1881, 31. dec., dnevne novice), zgodila v časnikarskem jeziku sprememba. Tavčar, Levstik, Tomšič pa tudi Jurčič so vkljub tujkam in izposojenkam pisali še jezik, kakor ga govori ljudstvo in se piše v povesti. Zdaj je tega jezika konec in se začneja nova proza. Uredniki poslej nimajo več umetnostnih darov in zato tudi ne tistega čuta za jezik in ne znajo ceniti velikih jezikovnih vrednot, ki so jih oni zajemali iz ljudstva.

Železnikar se je v vsem jezikovnem sestavu, v frazeologiji, v skladnji in besednem zakladu odmikal ljudskemu jeziku. Časnikarju so tuji listi vsakdanja hrana in kdor ni dovolj zakoreninjen v ljudstvu, se ga bo oprijel duh tujih jezikov, ki veje iz njih. Železnikar je bral nemške in srbskohrvatske časnike in ti so vplivali nanj, da je uvajal vedno več romanskih časnikarskih besed (posebno veliko po l. 1886), rabil vedno več iz nemščine prevedenih jezikovnih posebnosti in pisal mnogo slovanskih, zlasti srbskohrvatskih izrazov. On je začetnik tistega neljudskega jezika, ki je poslej značilen za slov. časnike.

Dobre šole Železnikarju ni manjkalo; bil je časnikar že tedaj, ko so Levstik, Tomšič in Jurčič ustvarjali časnikarski jezik. Pisal je v Novice 1858—60, v Slovenca 1865—67, v Slov. Gospodarja in v prve letnike Sl. Naroda ter mu je bil po Tomšičevi smrti tudi urednik, dokler ga ni prevzel Jurčič (SN 1892, 32, 1). Učil se je pri Levstiku in Jurčiču, toda le slovničnih stvari, njunega duha ni doumel. Njegov jezik je rasel v glavnem iz knjige. Pobiral je izraze in posebnosti, ki jih je dobil po knjigah; izpričati se dá, kako je vplival nanj jezik Sl. Glasnika, Stritarjevega Zvona in mariborske Zore itd. Najbolj pa so vplivali nanj tuji časniki. To mu je vzelo čut za ljudski jezik. Vidi se mu, kako se je ogibal tega, kar je živo, realno, in je pisal najrajši izraze, ki so nenavadni, papirnati. Če je imel na izbiro slovenski in tuj izraz (roman, ali po nem. prikrojeno posebnost), je rabil tujega; če je imel voliti med slov. in srbskohrv. besedo, je vzel poslednjo. Šel je tako daleč, da je delal razloček med slovenskimi izrazi: če mu je bil znan vzhodnoslovenski izraz, je rabil tega, da se je ognil izrazu, ki je bil njemu, rojenemu na zahodnem delu slov. ozemlja, prenavaden. Stalno je rabil n. pr. vzhodnoslovenski izraz: posel — in ne zahodnoslov.: opravek; vzhodnoslov.: svedok — in ne zahodnoslov.: priča; dalje: liki nam. kakor, pojas nam. pas, hasniti nam. koristiti, očivesten nam. oči-

ten itd. To poslednje ravnanje ni sicer napačno, omenjam pa ga zaradi tega, ker je za Železnikarjev jezik značilno.

Če hočemo videti, kako se loči jezik Železnikarjev od ljudskega jezika, primerjajmo njegove in Tavčarjeve članke, ki sta jih istodobno pisala. Pazil sem na besede v člankih dr. I. Tavčarja v letih 1881 in 1882. Kjer piše Tavčar domač izraz, rabi Železnikar romanskega ali srbskohrvatskega; Tavčar stalno piše n. pr. podoba, podobea — Železnikar: slika, sličen; Tavčar: umazan — Železnikar: podel; enako: gotovo — izvestno, posebno — osobito, resen — ozbiljen, varčen — štedljiv, hinavski — licemerski, krdelo — četa, rodbina — obitelj, člen, ud — član, čustvo — čuvstvo, škof — biskup (n. pr. biskup Rudigier v Lincu, SN 1882, 226. 2; Tavčar gleda ali opazuje — Železnikar pa paznim okom motri (r. t. 194. 1). Zadnja leta, posebno od l. 1887 naprej, se je nekoliko unesel in se je jel bližati posameznim domačim besedam in preprostejšemu pravopisu in oblikam.

Železnikar je dal s tem časnikarskemu jeziku, kakor ga je ustvaril Jurčič, novo lice, ki je ostalo bistveno nespremenjeno do prevrata 1918. S tem jezikom je vplival na vse poznejše časnikarje in iz časnikov je prešlo tako izražanje tudi v govor slov. izobražencev.

Bil je že od mladih let v vrsti tistih, ki so bili za jezikovno zvezo z drugimi Slovani, zlasti s Srbi in Hrvati. Od kraja je rabil številne izposojenke. Ko je bil po l. 1871 po Tomšičevi smrti urednik Sl. Naroda (od konca maja do srede julija), se to listu dobro pozna. V političnem razgledu in uvodnih člankih se prikaže za zmernim jezikom Tomšičevim obilica shr. izrazov, n. pr. manjina 65. 3; 68. 2; predbacivanje 75. 1; istim načinom so izrazili svoje mnenje 75. 2; barem 78. 3; osveta 79. 3; državni zbor je odgoden 80. 2 itd. Pozneje je bil odvisen od Jurčiča in se je z Jurčičevim jezikom spreminjal tudi njegov jezik. Ko je postal za njim urednik, je sprejel tisto število shr. in drugih slovanskih izposojenk, ki jih je Jurčič pisal zadnja leta po očiščenju. Tako se je zgodilo, da se je pod njegovim uredništvom nadaljevalo izposojanje novih srbskohrv. izrazov, dasi je prenehalo razpravljanje o slov.-srbsko-hrv. jezikovnem zedinjenju. Pod njegovim uredništvom je izšel samo en članek o zedinjenju, ki pa je jeknil v prazno. To je bilo ob praznovanju 50 letnice hrvatskega književnega preroda. Vienac je l. 1884, str. 674 pisal, da so dela Matice Hrvatske pisana v jeziku »zagrebačke škole, koja je na čudo svietu u kratko vrieme kajkavce in čakavce u štokavsku zajednicu dovela, i kojoj je još književno ujediniti barem Slovence«. Te besede so navdušile nekoga, ki se je podpisal s črkami: »Ž. Ž. Jugoslovan«, da je priporočal slovenskim pisateljem rabo hrvatskih besed in želel, naj bi bila petdesetletnica književnega preroda hrvatskega naroda »začetnica našega književnega spojenja s Hrvati« (SN 1885, 15. 1).

Ni pa ostal samo pri onem številu shr. besed, ki jih je sprejel od Jurčiča. Iz srbskih in hrvatskih časnikov, ki jih je stalno bral, in iz domačih knjig, ki so uvajale nove srbskohrvatske besede (Ciga-

letova Znanstvena terminologija 1880; iz nje ima: dražesten, pojav, prem, vetrenjak itd.; Levstikov Nauk slovenskim županom 1880; iz njega je vzel n. pr. upravitelj, upravništvo itd. Ko je nastopil uredništvo, je precej prvi dan dal natisniti na čelo lista: upravništvo, 1. 1. 1882; doslej je vsa leta od začetka stala tu slov. oblika: opravnništvo), je uvajal nove izraze, od katerih se je kakih 15 za stalno sprejelo v našem besednem zakladu, drugi pa so se pozabili.

Izposojenke je sprejemal precej mehanično in, kakor kažejo hude stilistične napake, ki jih dobimo pri njem pogosteje kakor pri kakem drugem časnikarju, se pomena slovanskih izposojenk ni vedno zavedal in ni čutil, da rabi slov. besedo in ono izposojenko za isti pojem. Nekaj zgledov! Že pri razpravi in obravnavi Tiszaafêre polotilo se je vsacega čitatelja preverjenje (SN 1883, 210. 1: shr. razprava pomeni isto kar sl. obravnava). Matica si bode le s tem, če bode svojim članom dajala več leposlovnega berila, pridobila novih u d o v (1886, 65. 3; shr. član = sl. ud). Če bi oni po sokolovo bistrim očesom motrili in opaževali vse, kar se godi okoli njih (1887, 218. 1; shr. motriti = sl. opazovati). Bolgari so se pokazali tako omahljive in veternjaške (1886, 259. 1; shr. vetrenjak = sl. omahljivec). Slovenskega oratarja borno in skromno življenje (1886, 294. 1; boren izraža tu isto kar shr.-rus. skromen). »Slovenec« se v očigled dopolnilnim volitvam zopet malo laska in dobrika obrtnikom (1890, 81. 3; shr. laskati se = sl. dobrikati se). Rusija je dozdej vedno pobijala vsa tako imenovana »svobodna« teženja in prizadevanja (1891, 72. 1; shr. teženje = sl. prizadevanje).

Vpliv njegov na časnikarski jezik je bil velik, ker je veliko delal. Pisal je sicer nekoliko manj uvodnih člankov kakor Jurčič, vendar precej; njegovi so tisti, ki so brez naslova in nosijo na vrhu samo datum dneva; sestavljal je politični razgled in prirejal dnevne novice. Vpliv železnikarjev se je v Sl. Narodu in Slovcu dolgo let poznal.

Pod njegovim uredništvom so sodelovali pri listu prva leta dr. Danilo Majaron in Fr. Podgornik, pozneje dr. K. Slanec in po l. 1886 zopet Iv. Tavčar.

Majaron je mnogo pisal zlasti z l. 1884 počenši. Jezikovno se je razvijal tako kakor večina slov. časnikarjev. Prvi dve leti (1884, 1885) je uvajal veliko novih ruskih in shr. besed, od katerih se ni nobena sprejela; z l. 1886 pa se je močno unesel in je pisal bolj ljudski jezik kot železnikar. Tak jezik je pisal tudi še pozneje, ko je bil l. 1892 ter od 1894 do 1897 urednik Slov. Naroda. Po l. 1885 je priobčeval mnogo člankov Fr. Podgornik, ki se je podpisoval s celim imenom; od l. 1887 se je podpisoval z znakom: Yporej; pisal je čist jezik in ni uvajal novih izposojenk.

Od številnih slovanskih izrazov, ki jih je železnikar na novo uvedel, so se sprejeli naslednji: čim, dojmiti se, dosloven, dražesten,

okititi, ožigosati, pestrobojen, pojav, poreklo, potom, predbacivati, prosvetljen, tajinstven, tiralica, upravitelj, vetrnjak, zagonetka.

čim (sl. bržko, ko) n. pr. Čim je prevzel Pašić vladu, spoznal je takoj, da je nemogoče očistiti Avgijev hlev (SN 1891, 254. 1).

dojmiti, narejeno iz češ. dojem; po shr. vplivu se tudi pri nas napačno rabi. Maretić, 16, piše: pogreška je, što neki pisci uzimaju riječ dojam za njem. Einfluss.

dosloven, sl. dobeseden; v shr. je prišel izraz iz ruščine in se ga tudi shr. jezikoslovci branijo. Maretić, Jezični savjetnik 1924, 18, piše o njem: nepotrebno, jer možemo dobro reći: riječ po riječ ili od riječi do riječi.

dražesten; besede se tudi shr. jezikoslovci branijo. Maretić, 19, piše: dražesten, anmutig, reizend, načinjeno u novija vremena prema njem. reizend, t. j. što čovjeka kao draži, ali Hrvat i Srbin kad vidi što »dražesno«, on ne osjeća, da ga što »draži«; Akademski rječnik besede še nima. Slov. bi bilo mičen, mikaven.

okititi, kititi (shr.) izpodriva domač izraz ozaljšati, zaljšati: ni dolgo tega, kar se je še pisalo: Po vseh ulicah (Celja) vijejo se zastave, hiše so ozaljšane z zelenjem in preprogami (SN 1891, 197. 1). V Stetinu je nem. cesar po rusko-narodnem načinu ozaljšanih dvoranah tamošnje kraljevske palače pričakoval ruskega carja (SN 1888, 166. 1). V Rimu so Mazzinijev kip ozaljšali z venci, na katerih so bili podpisani »Italijani juliških (tako!) planin (SN 1880, 60. 2). Mesto Belgrad je (ob razglasitvi neodvisnosti) razsvetljeno in z zastavami olepšano (SN 1878, 193. 2).

pojav, sl. prikazen, česar shr. nima; do železnikarja se je rabil samo slov. izraz, n. pr. Nenavadna prikazen na literarnem polji (Levstik SN 1869, 77. 1). Že smo imeli priliko za Slovanstvo in njegovo bodočnost veselo prikazen zaznamovati (sprijateljjevanje Poljakov z Rusi) SN 1872, 45. 1. Krivo bi bilo, ko bi se Slovenci na te notranje prikazni v nemški stranki preveč zanašali (SN 1879, 113. 1, Jurčič). Narodna in magjarska stranka v Zagrebu sta se sporazumeli. Magjari se te prikazni vesele (SN 1872, 76. 1). Ruskega carja generaladjutant je bil 27. sept. pri našem cesarju. To je važna prikazen (SN 1876, 223. 2).

poreklo, sl. izvor, rod. Ponosen je bil Josip Gorup slovenskega svojega porekla (SN 1888, 282. 1); pravi pomen v shr. je: priimek.

predbacivati, sl. očitati; tega germanizma se srbhr. jezikoslovci sami otepajo. Maretić, 103, piše: predbacivati, vorwerfen, bolje: prekoriti, prekoravati. J. Vošnjak je napisal tale stavek: Upije se v nas in predbaciva se nam grda očitanja, SN 1884, 98. 1.

prosvetljen, shr. iz rušč.; do železnikarja se je rabila lepa domača beseda: razsvetljen; n. pr. Grki, najbolj razsvetljen narod starega veka, SN 1868, 22. 2. Razsvetljena »Gironde« je na šafotu poginila, SI 1865, 234. Angleži so tega razsvetljenega mnenja, da itd.

(J. Kersnik, SN 1874, 17. 1). Osemnajsti vek, doba omikanega ali razsvetljenega absolutizma, Šuklje, SN 1885, 279. 2. Leon XIII. je kot razsvetljen mislitelj skušal spraviti v harmonijo vero in znanost, SN 1891, 205. 1. A da bi mrtvi Kančnik živim ušesom krožil iz groba, o tem se v zdanjem razsvečenem časi menda nij prepirati, Levstik, SN 1879, 87. 2. Ampak sicer smo vam zadnji, mi mračnjaki vam razsvetljencem (Kersnik, Očetov greh, Zv. 1894, 691).

tajinstven, shr. iz rušč., sl. skrivnosten.

tiralica. Oblastva so izdala tiralico proti četovodjem ustašev. Tiralica proti načelniku radikalcev Nikoli Pašiću slove: Nikola Pašić, inženir, se obdolžuje soudeležitve veleizdajskega podjetja. SN 1885, 261. 2. Do Železnikarja se je rabila domača beseda: iskalnica, iskalni list, n. pr. pismena iskalnica (Steckbrief), SN 1874, 14. 3; iskalni list, Slovenija 1849, 139; Janežičev nem.-sl. slovar 1850.

upravitelj (shr.) izpodriva sl. besedo oskrbnik, ki je srbohrvaščina ne pozna. Do Železnikarja se je rabila samo domača beseda, n. pr. oskrbnik konkurzne imovine, Mencinger, Zvon 1881, 487; oskrbnik kolovške graščine, Jurčič-Kersnik, Rokovnjači, Zv. 1881, 266; SN je pisal še vedno le: župnijski oskrbnik, 1882, 131. 3; 141. 2 itd.; šele 1889. 7. 3 piše: župni upravitelj. Enako: Viljem (nem. cesar), bogati dedič, je dobro oskrboval in ohranil bogato dediščino, SN 1891, 14. 1. Ker srbohrvaščina besed oskrbnik, oskrbovati nima, morajo tudi iz slovenščine izginiti.

vetrnjak, sl. omahljivec, česar srbohrvaščina nima.

(Dalje)

O ČASNIKARSKI SLOVENŠČINI

6. Od l. 1892—1918.

Zeleznikar je bil zadnji v vrsti slov. časnikarjev, ki je delal poskuse z jezikom. Da se enaki poskusi niso nadaljevali in se časnikarski jezik ni še bolj odmaknil od ljudskega jezika, imata največ zaslug dr. Danilo Majaron in dr. Iv. Tavčar, ki sta od l. 1892 vodila Sl. Narod in skrbela za glavne uvodne članke in s tem vplivala tudi na jezik drugih sotrudnikov. Po dolgih bojih nastopi doba jezikovnega miru, ki traja do l. 1918. V tem času se piše realen jezik in se več ne prikazujejo nove neznane besede kakor za Jurčiča in Železnikarja. Nekaj novih slovanskih izposojenk je uvedel šele Malovrh.

Prvi, ki je mnogo storil za realen jezik, je Majaron, ki je urejeval Sl. Narod od 1. aprila do 15. sept. 1892 ter od maja 1894 do 25. jan. 1897 in je tudi še potem več let pisal uvodne ali druge članke v listu. Majaron je prinesel stalnost v Narodov jezik. V času njegovega uredništva se ni uvedel noben nov slovanski izraz. Obnovil je veliko domačih besed, ki so v časnikih prejšnja leta že izginile. Pisal je redno izraze, kakor terjati, terjatev, pogodba (z Ogrsko), prizadevanje, ravnanje, razglasiti sodbo, poganjati se za kako stvar, neprijetno zadeti, razdražen itd. za shr. zahtevati, nagodba, težnja, postopanje, proglasiti, boriti se, dirniti, rus.-shr. razjariti. Ogibal se je tudi romanskih tujk. Njegovi članki so zgled lepega časnikarskega jezika.

Kako je Majaron skrbel za lep jezik v listu, se najbolje vidi iz tega, da se je jezik takoj poslabšal, ko je 15. sept. 1892 list pustil in ga izročil dr. Karlu Trillerju. Oživela je zopet tradicija, da naj se v časniku piše jezik, ki se nikjer ne govori. V uvodnih člankih in v političnem pregledu imamo zopet nove srbskohrvatske izposojenke in romanske tujke. To je trajalo toliko časa, dokler ni list prišel maja 1894 zopet v Majaronove roke. Izmed srbskohrvatskih besed, ki jih je uvajal Triller, se je sprejel izraz ogorčiti, ogorčenje za sl. razkačiti.

Nadaljnje delo Majaronovo je zapustilo trajne sledove, ker je prevzel za njim vodstvo Sl. Naroda dne 25. jan. 1897 dr. Ivan Tavčar (SN 1897, 19. 3; 25. jan.). On in Majaron sta pisala mnogo uvodnih člankov, kakor mi sporoča g. pisatelj Fr. Govekar in se dá sklepati tudi iz jezika, ter sta s svojim čistim jezikom vplivala tudi na druge. Njunemu vplivu moramo prisoditi tudi spremembo, ki se je med tem časom zvršila v jeziku Miroslava Malovrha, ki je stopil v uredništvo lista meseca junija 1897 ter ostal pri njem do 1. jan. 1918. Malovrh je bil v mlajših letih ilirec in je pisal več srbskohrvatskih besed kot drugi časnikarji. Pričakoval sem, da bo tak jezik pisal tudi potem,

ko je postal urednik lista. Toda zveza s Tavčarjem in Majaronom je morala povzročiti, da se je približal njenemu jeziku. Bil je urednik Tavčarjeve odvetniške pisarne in od marca 1891 korektor Narodne tiskarne (gl. Slov. biogr. leks.) in kot tak je imel mnogo opraviti z njunim jezikom. V Narodu je pisal politični pregled, polemične podlistke in uvodnike ter urejal dnevne novice. Ni pisal tako čistega jezika kakor Majaron in Tavčar, a o nekdanji Jurčič-Železnikarjevi mešanici ni več sledu. Nekoliko bolj je hrvatil le prva dva meseca, toda to je razumljivo, ker se je ravno tedaj na jugu mnogo govorilo o jugoslovanski vzajemnosti in je tudi sam pisal članke z naslovom: Živela jugoslovanska vzajemnost! Ko se je 22. februarja 1896 slavila 70 letnica vojvodinskega voditelja dr. Svetozarja Miletića, se je velik del srbske in hrvatske akademske mladine po dolgih letih zopet enkrat izrekel za edinstvo Srbov in Hrvatov. Zanje so začeli delati mnenje tudi časnikarji in znanstveniki. Dr. Monti v Kninu je pisal, kakor poroča Narod: »Jedinstvo mej Srbi in Hrvati bi bilo nepremagljiva sila za Bulgare in Slovence. Jezik je skoraj pri vseh Jugoslovanih isti in ni dvoma, da bi sprejeli Bulgari in Slovenci srbski ali hrvatski jezik za svoj pismeni jezik.« Podobno je pisal profesor Luka Zore (SN 1897, 155. 1). To misel sprejema tudi Malovrh.

V Sl. Narodu se poslej do l. 1918 piše realen jezik. Tako Malovrh kakor po večini drugi sotrudniki rabijo le tiste slovanske izposojenke, ki so se za Železnikarja splošno sprejele. Vendar se tudi te ne rabijo izključno, ampak žive poleg njih še po večini slovenski izrazi. Prav do l. 1918 se še piše: branje proračunske predloge, Stürgkhove besede so gosposko zbornico razkačile (sedaj ogorčile), opravilnik (sedaj shr. poslovnik), je po naključju izvedel, s plamenečim mečem, zatiranje vseh demokratičnih prizadevanj, državni zbor se snide (sedaj: se sestane), seje so se odložile, vlada je dobila pritrdilo za bosensko ustavo (sedaj: pristanek), Khuenov kabinet bo že v prihodnjih dneh pritrdil bosenski ustavi, težko bo razločevati med osebo in stranko, to grozovito dejanje ne bo imelo političnih nasledkov v naši državi, društvo šteje 500 členov, udje Družbe sv. Mohorja, mrliški oglasi so »namesto vsakega posebnega oznanila«, potrjen zakon, ministrstvo je potrdilo šolsko knjigo, tak je razloček med Gladstonom in Bismarkom, vlada se je odločila za odpravo ustave (sedaj: ukinitev), reforme v Turčiji se niso slovesno razglasile itd., dragotine je ukradel (1897, 268. 2). — Po l. 1918 so taki slovenski izrazi že redki.

Novih izposojenk se je v tej dvajsetletni dobi le malo sprejelo. Malovrh je uvedel iz srbohrvaščine: p r a v e c (vodilo, smernica), p r e k i n i t i za sl. pretrgati (doslej se je pisalo še po domače: seja se je morala pretrgati, SN 1899, 121. 1; Malovrh; ko se je začela plenarna seja poslanske zbornice, se je konferenca slovenskih in hrvatskih poslancev pretrgala, SN 1896, 273. 3; obravnava je trajala eno in pol ure, potem pa se je pretrgala na predlog govornika, SN 1896, 162. 3. Pogajanja za premirje mej Srbijo in Bolgarijo so se

pretrgala, SN 1885, 280. 2; gosp. Wallace je moral svoje potovanje po Bosni pretrgati, 1884, 55. 3); ukiniti za sl. odpraviti (do tega časa se je vse odpravljalo: odprava proste luke v Trstu, SN 1891, 160. 1 in pogosto; Bach je l. 1852 odpravil ustavo, Sl 1865, 301, Levstik. Prej so se rabili še lepši izrazi: vlada misli ovreči ces. patent, ki je varoval našo svobodo, Novice 1867, 82); sobarica za sl. hišna (Malovrh piše: Srca kuharic, dekel in sobaric, SN 1897, 219. 1: tu ni govor o hotelu, ampak o navadni hišni; shr. izraz se je sprejel za hišno v hotelih); dobavitelj za sl. založnik, zalagalec (doslej je živela le domača beseda: Amerika je letos glavna zalagateljica Evrope z žitom, SN 1891, 186. 1; c. kr. dvorni založnik, SN 1886, 183. 1; glagol: Angleži zakladajo Turčijo, SN 1874, 248. 1 Jurčič), daleko vzvišen nad kom, daleko prekositi koga (1897, 164. 1; 270. 1; izraz se tudi v srbohrvaščini rabi po tujih zgledih, prim. Maretić, Jezični savjetnik s. v. daleko: To je prema njem. weit entfernt zu... ili prema franc. loin de; daleko bogatiji, daleko večji je po njemačkom weit reicher, weit grösser, bolje: mnogo bogatiji); urnebesni klic (malokdo, ki ta izraz rabi, vé, da pomeni: hrupen, bučen klic), z neodoljivo silo; predlog radi za sl. zaradi, zarad. Leta 1897 se je za pomen nem. Tatsache vpeljal v Sl. Narodu ruski izraz dejstvo. Novi izraz je v pomenu nem. Tatsache dober in potreben, toda dal je priliko za dvojno krivo rabo: 1. se rabi kot germanizem v zvezi, kakor: dejstvo je, da... nem. es ist Tatsache, dass... slov. = resnica je, da; 2. iz tega samostalnika izvedeni glagol udejestvovati se napačno rabi; splošno se misli, da pomeni: delovati, torej to, kar rusko dejstvovati, toda to ni res. Ruski izraz izpodriva slov. besedo delovanje. Nekdaj se je nam. ruskega izraza dejstvo rabila beseda dejanje, n. pr.: Še abotneje je očitanje, da je narodna stranka agitrala zoper advokatski stan; uže samo golo dejanje (sedaj bi rekli: dejstvo), da je bil mej dvema kandidatoma jeden advokat, kaže celo ničevost sumničenja, Jurčič, SN 1877, 82. 1; Srbija in Črna gora sta stopili v osodepolni boj. To je dejanje (= dejstvo), Jurčič, SN 1876, 164. 1. Taka obsodba (namreč samo sumničenje) mi nij dovolj, če nimate vzrokov. Dejanja mi povejte, Jurčič, Doktor Zober, 1876, 88; to besedilo je pustil tudi Levec v Jurčičevih Zbranih spisih; Iv. Prijatelj pa je po sedanji rabi popravil: »Dejstva mi povejte!« (365). — Iz samostalnika so čez par let napravili glagol udejestviti, ki so ga izprva pravilno rabili v pomenu: uresničiti, ostvariti; pravilno ga je prevedel Hubad, ki je izraz prvi postavil v besednjak, v 4. izd. 1908: udejestvovati: zur Tatsache machen. V tem pomenu se je beseda tudi dalj časa rabila, n. pr.: Njegovemu posredovanju se je posrečilo udejestviti avstrijsko-balkansko entento, SN 1912, 40. 1; sad dolgoletnih pogajanj za končno udejestvitev, SN 1912, 45. 1. Mikavno je, da ruščina, odkoder je beseda dejstvo vzeta, nima glagola udejestviti, udejestvovati, ampak je to slov. časnikarska tvorba. Časnikarji besede sedaj več ne razumejo in jo napačno ra-

bijo v pomenu: delovati, n. pr.: V petek je Dollfussova vlada sprejela nekaj sklepov, ki drzno posegajo tudi v zasebno udejstvovanje (pomen: delovanje) avstrijskih državljanov, Slovenec 1933, 4. jul. Posebno živahno je bilo njegovo udejstvovanje v političnem življenju, Sl. 1932, 28. dec. Buchberger se leksikografsko udejstvuje že 25 let (Bog. Vestnik XIII, 279; prav: deluje). V tem času je nastala tudi jezikovna spaka: buljiti za sl. strmeti, n. pr. Rusija je buljila proti zapadu. Časnikarji ne razumejo srbohrv. izraza. Rečnik Jugoslavenske akademije poudarja, da se rabi samo v pomenu: exserere oculos: »govori se samo: buljiti oči«, torej v pomenu, kakor se slov. pravi: oči mu boljše iz glave (Levstik pri Pleteršniku); in na boljše oči nastavljajo kukala (v gledališču; Stritar, Zvon 1870, 286). Napno oči, da bi jim jih lahko s palico odbil (Stritar, r. t.). Nam. buljiti je slov. strmeti, n. pr. Zalitimi očmi ster mi v vodo, po kateri plava njegov klobuk (S. Jenko, Jeperški učitelj, Glasnik 1858, II, 190). Caillaux je danes 70 let star in strmi v svet le še z baročnih foteljev skozi renesančna okna francoskega senata (Beseda 1933, 200). Beseda strmeti se gubi zato, ker je srbohrvaščina nima!

Dotok slovanskim izposojenkam se je v tej dobi zajezil, odprle pa so se vnovič zatvornice neštetim romanskim tujkam, ki bodo prizadele jeziku silno škodo.

Obdelal sem jezikovni razvoj Sl. Naroda, ki je bil vodilni časnik do l. 1918, drugi listi so se v jeziku ravnali po njem. —

Ta jezikovna podoba se je ob prevratu nekoliko zameglila. Po l. 1918 se je ponovilo ono, kar so Slovenci redno ob pretresljivih dogodkih, v veliki sreči ali nesreči, počenjali: bili so zopet pripravljeni opustiti svoj pismeni jezik in sprejeti srbohrvaščino. »Gibalo, ki je od časa do časa,« kakor lepo pravi dr. Iv. Prijatelj v Razpravah Znanstvenega društva (II, 1925, 194: Levstikov politični list »Naprej«), »povzročalo, da je pri Slovencih vedno znova prihajala izmenjava (= opustitev) književnega jezika na razgovor, je bila kakšna prigodna pridobitev, je bilo kakšno veselje v družini slovanskih narodov. Ob splošnem rajanju in praznovanju in pozdravljanju kakšnih slovanskih pridobitev so se Slovenci pridruževali takim proslavam po navadi na ta način, da so nekateri izmed njih prinašali na slavnostni žrtvenik Slovanstva posebnosti svojega jezika, misleč, da na ta način pripomorejo do svoje in slovanske velikosti in združitve, katere zarjo so videli v dotični pridobitvi. Velika bojazen in žalost, torej povišana narodna nevarnost in nesreča, pa velika narodna zavest povišane sreče sta bili glavni gibali vseh teh jezikovno-združevalnih pokretov pri Slovencih, prav po pesnikovih besedah: »Gorje mu, kdor v nesreči biva sam, a srečen ni, kdor srečo uživa sam.« V normalnih dneh, v vsakdanjih dneh življenja in dela pa Slovenci niso šele izbirali orodja, s katerim bi šli na delo, ampak so delali kar v jeziku, ki sta jim ga bili dali natura in kultura, razvijajoča se organsko v vedno tesnejšem soglasju s Slovanstvom...«